

DANSK KIRKESANGS
AARSSKRIFT

1948-49

UDGIVET AF
SAMFUNDET DANSK KIRKESANG

UNDER REDAKTION AF
JENS PETER LARSEN
OG
MOGENS WÖLDIKE

KØBENHAVN

INDHOLD

	Side
Årsberetning	3
<i>Harald Vilstrup</i> : Drag ind ad dine porte	4
<i>Jens Peter Larsen</i> : Litaniet i den danske kirke	18
<i>Gunnar Pedersen</i> : Bibelske psalmer i nutidsbrug	47
Thomas Laubs fødested	63

Bilag:

Tre kirkelige korsange fra ca. 1600 med danske tekster ved
Harald Vilstrup.

Jesu hellige Vunder

Melchior Frank 1651

-2-

O Je-sus, hvor har Dø-dens Vold med Saar og Mar-ter man-ge-fold dig skæn-
 O Je-sus, hvor saa vidt ud-bredt er di-ne Hæn-der, grumt til-reedt og mon-
 O Je-sus, i din Si-de mild sig træn-ger ind en Klin-ge vild, en Kri-

O Je-sus, hvor har Dø-dens Vold med Saar og Mar-ter man-ge-fold dig skæn-
 O Je-sus, hvor saa vidt ud-bredt er di-ne Hæn-der, grumt til-reedt og mon-
 O Je-sus, i din Si-de mild sig træn-ger ind en Klin-ge vild, en Kri-

O Je-sus, hvor har Dø-dens Vold med Saar og Mar-ter man-ge-fold dig skæn-
 O Je-sus, hvor saa vidt ud-bredt er di-ne Hæn-der, grumt til-reedt og mon-
 O Je-sus, i din Si-de mild sig træn-ger ind en Klin-ge vild, en Kri-

- det, pint og pla - get!
 af Pur-per fly - de!
 gers grum-me Vaa - ben!

- det pint og pla - get! Dit Le-gem-højt at ag-te som
 - af Pur-per fly - de! Med dem du ta-ger os i Favn,
 - gers grum-me Vaa - ben! En Port, en Hel-lig-doms-Port-tal

af pur-pur fly - de! Med dem du ta-ger os i Favn,
 - gers grum-me Vaa - ben! En Port, en Hel-lig-doms-Port-tal

- det pint og pla - get! Dit Le-gem-højt at ag-te som
 - af Pur-per fly - de! Med dem du ta-ger os i Favn,
 - gers grum-me Vaa - ben! En Port, en Hel-lig-doms-Port-tal

paa Kor-set sla - get!
 som Of-fer y - de!
 for mig staar aa - ben!

den re-ne Gud-doms Hel-lig-dom-jeg ser paa Kor-set sla - get!
 og den-ne Væ-de os til Gavn du vil som Of-fer y - de!
 til Kon-gers Kon-ges Naades-Sal der-i for mig staar aa - ben!

den re-ne Gud-doms Hel-lig-dom-jeg ser paa Kor-set sla - get!
 og den-ne Væ-de os til Gavn du vil som Of-fer y - de!
 til Kon-gers Kon-ges Naades-Sal der-i for mig staar aa - ben!

den re-ne Gud-doms Hel-lig-dom-jeg ser paa Kor-set sla - get!
 og den-ne Væ-de os til Gavn du vil som Of-fer y - de!
 til Kon-gers Kon-ges Naades-Sal der-i for mig staar aa - ben!

-3-

Ve-fuld, spe-fuld, for os saa-ret har du baa-ret Syn-de-skam-
 Mil-de, Kil-de, Pur-pur-strøm-me, o-ver-svøm-me Sjæl og Sin-
 So-ne-Tro-ne dig hist-in-de skal jeg fin-de: Je-su Hjer-

Ve-fuld, spe-fuld, for os saa-ret har du baa-ret Syn-de-skam-
 Mil-de, Kil-de, Pur-pur-strøm-me, o-ver-svøm-me Sjæl og Sin-
 So-ne-Tro-ne dig hist-in-de skal jeg fin-de: Je-su Hjer-

Ve-fuld, spe-fuld, for os saa-ret har du baa-ret Syn-de-skam-
 Mil-de, Kil-de, Pur-pur-strøm-me, o-ver-svøm-me Sjæl og Sin-
 So-ne-Tro-ne dig hist-in-de skal jeg fin-de: Je-su Hjer-

op paa Kors - træ - Stam - men!
 Synd maa dø og svin - de!
 mig i Dø - dens Smer - te!

- men med dig op paa Kors-træ - Stam - men!
 - de, at min Synd maa dø og svin - de!
 - te, brudt for mig i Dø - dens Smer - te!

- men med dig op paa Kors-træ - Stam - men!
 - de, at min Synd maa dø og svin - de!
 - te, brudt for mig i Dø - dens Smer - te!

- men med dig op paa Kors-træ - Stam - men!
 - de, at min Synd maa dø og svin - de!
 - te, brudt for mig i Dø - dens Smer - te!

Tysk 1631 Harald Vilstrup 1949.

Ved Dødens Komme *Gesius 1605*

Christus, Morgenstjernen

Gesius 1605

Mit ar-me Or-me hyl-les Dragt paa Sot-te-le-jets Fjæl er strakt. Gak
 Du gav mig Li- vet, Fa-der god, og du har købt mig med dit Blod, Guds
 Naar kom-met er mit Op-bruds Tid, kald mig her-fra, Krist, Bro-der blid. Jeg

Mit ar-me Or-me hyl-les Dragt paa Sot-te-le-jets Fjæl er strakt. Gak
 Du gav mig Li- vet, Fa-der god, og du har købt mig med dit Blod, Guds
 Naar kom-met er mit Op-bruds Tid, kald mig her-fra, Krist Bro-der blid. Jeg

Mit ar-me Or-me hyl-les Dragt paa Sot-te-le-jets Fjæl er strakt. Gak
 Du gav mig Li- vet, Fa-der god, og du har købt mig med dit Blod, Guds
 Naar kom-met er mit Op-bruds Tid, kald mig her-fra, Krist Bro-der blid. Jeg

Støv, gak nu til Stø- vet hen, ind- til du væk- kes op i- gen! Min
 Søn- Guds Aand, du stod mig bi, en Lyg- te paa den mør-ke Sti. Du
 gaar til Hvi- le i det Haab: snart kal- der mig dit Væk-ker- raab til

Støv, gak nu til Stø- vet hen, ind- til du væk- kes op i- gen! Min
 Søn- Guds Aand, du stod mig bi, en Lyg- te paa den mør-ke Sti. Du
 gaar til Hvi- le i det Haab: snart kal- der mig dit Væk-ker- raab til

Støv, gak nu til Stø- vet hen, ind- til du væk- kes op i- gen! Min
 Søn- Guds Aand, du stod mig bi, en Lyg- te paa den mør-ke Sti. Du
 gaar til Hvi- le i det Haab: snart kal- der mig dit Væk-ker- raab til

Sjæl, min gud- ind- blø- ste Aand be- fa- les Fa- - der, i din Haand.
 var mit Liv, Gud, lad min Død ved din For- bar - - men vor - - de sød!
 Liv og Sa- lig- hed hos dig, som er sand Gud e- vin - - de- lig!

Sjæl, min gud- ind- blø- ste Aand be- fa- les Fa- - der, i din Haand.
 var mit Liv, Gud, lad min Død ved din For- bar- men vor- de sød!
 Liv og Sa- lig- hed hos dig, som er sand Gud e- vin- de- lig!

Sjæl, min gud- ind- blø- ste Aand be- fa- les, Fa- der, i din Haand.
 var mit Liv, Gud, lad min Død ved din For- bar- men vor- de sød!
 Liv og Sa- lig- hed hos dig, som er sand Gud e- vin- de- lig!

Tysk 1605 Harald Vilstrup 1949

ATELIER, ELÉKTRA
KØBENHAVN

O Je- sus, Mor- gen- stjer- ne, lad ly- se klart din Glans! Op-
 O Je- sus, Trøst for ar- me, de ban- ges Trøst og Fred! Om
 O Je- sus, kæ- re Her- re, den e- ne- ste Guds Søn, hvad
 O Je- sus, høj- ligt lo- - ve jeg vil din Mild- heds Glans, lys

O Je- sus, Mor- gen- stjer- ne, lad ly- se klart din Glans! Op-
 O Je- sus, Trøst for ar- me, de ban- ges Trøst og Fred! Om
 O Je- sus, kæ- re Her- re, den e- ne- ste Guds Søn, hvad
 O Je- sus, høj- ligt lo- - ve jeg vil din Mild- heds Glans, lys

O Je- sus, Mor- gen- stjer- ne, lad ly- se klart din Glans! Op-
 O Je- sus, Trøst for ar- me, de ban- ges Trøst og Fred! Om
 O Je- sus, kæ- re Her- re, den e- ne- ste Guds Søn, hvad
 O Je- sus, høj- ligt lo- - ve jeg vil din Mild- heds Glans, lys

- lys fra Him- lens Tro- ne os, som i Mør- ket bor, med
 al- le Glø- der bleg- net, din sto- re Mi- skund- hed jeg
 mig dit Ord til- si- ger, jeg veed, jeg vist skal faa, Guds
 for os Fred og So- ne, led, Stjer- ne, mil- de- lig og

- lys fra Him- lens Tro- ne, os, som i Mør- ket bor, med
 al- le Glø- der bleg- net, din sto- re Mi- skund- hed jeg
 mig dit Ord til- si- ger, jeg veed, jeg vist skal faa, Guds
 for os Fred og So- ne, led, Stjer- ne, mil- de- lig og

- lys fra Him- lens Tro- ne, os, som i Mør- ket bor, med
 al- le Glø- der bleg- net, din sto- re Mi- skund- hed jeg
 mig dit Ord til- si- ger, jeg veed, jeg vist skal faa, Guds
 for os Fred og So- ne, led, Stjer- ne, mil- de- lig os

Naa- dens re- ne Ord!
 har at glø- des ved.
 Segl er trykt der- paa.
 hjem til Him- me- rig!

Naa- dens re- ne Ord!
 har at glø- des ved.
 Segl er trykt der- paa.
 hjem til Him- me- rig!

Naa- den re- ne Ord!
 har at glø- des ved.
 Segl er trykt der- paa.
 hjem til Him- me- rig!

O Christe Morgenstjerne 1586
Harald Vilstrup 1949.

SAMFUNDET DANSK KIRKESANGS

KASSEREGNSKAB

15. juni 1947 – 8. juni 1948

OG STATUS

pr. 8. juni 1948

INDTÆGTER

KASSEREGNSKAB PR.

	Kr. Øre	Kr. Øre
Overført kasse	3.200,08	
Salg af Laubs værker	897,33	
Højskolesangbogen	4.190,00	
Salg af 32 Wöldike: Koralbog	178,94	
» » 28 Dansk Kirkesang	247,65	
» » 8 130 Melodier	21,44	
» » 9 Hamburger: Thomas Laub	40,50	
» » 11 Syngende Himmelyst	23,65	
» » 8 Aandelige Sange	12,00	
Diverse korstemmer	360,66	
Kontingenter	2.708,00	
Renter	33,25	
Radio, koncerter, grammofon	1.174,93	
		13.088,43
		13.088,43

AKTIVER

STATUS PR.

	Kr. Øre	Kr. Øre
Kassebeholdning pr. 8. juni 1948		4.129,88
<i>Beholdning af publikationer:</i>		
628 ekspl. Danske Folkeviser	0,75 471,00	
384 » Messtøner 2. oplag	1,00 384,00	
730 » Nodebilag Højmesseforslag	0,25 182,50	
4 » Hamburger: Thomas Laub	4,50 18,00	
704 » Roskilde Passionen	1,00 704,00	
2 » Dansk Kirkesang	9,48 18,96	
6 » Wöldike: Koralbog	5,26 31,56	
3 » 130 Melodier	2,68 8,04	
		1.818,06
<i>Restancer:</i>		
16 ekspl. Roskilde Passionen	2,00 32,00	
7 » Dansk Kirkesang	9,48 66,36	
Kontingenter		99,00
		197,36
		6.145,30

Ovenstående regnskab er gennemgået og fundet i overensstemmelse med bilagene.

15. JUNI 1947—8. JUNI 1948

UDGIFTER

	Kr. Øre	Kr. Øre
Porto	439,02	
Honorar til sekretær og kasserer	720,00	
Køb af 7 Aandelige Sange.....	10,50	
» » 15 130 Melodier.....	40,17	
» » 45 Wöldike: Koralbog.....	235,26	
» » 30 Dansk Kirkesang	289,91	
» » 10 Hamburger: Thomas Laub	39,90	
Fremstilling af kormateriale	796,75	
» » Aarsskrift 1947	2.956,77	
Sommermøde, Rønne	560,35	
» » , Ryslinge	653,39	
Rejser Gunnar Pedersen	60,00	
Kranse og gaver	76,35	
Laubs grav	47,50	
Kursus, Aarhus	63,22	
Gave, Harald Vilstrup	1.000,00	
Mindefesten for Thomas Laub	669,57	
Tryksager og kontorudgifter	194,64	
Kasse at overføre	4.129,88	
Forudbetalt til sommermøde 1948.....	105,25	
		13.088,43
		13.088,43

8. JUNI 1948

PASSIVER

	Kr. Øre	Kr. Øre
Hensat til særlig anvendelse		3.000,00
Balance		3.145,30
		6.145,30

Tilstedeværelsen af kassebeholdningen er konstateret.

København, den 25. juli 1949.

Børge Gotfredsen.

TREASURER

12 JUNI 1947-8 JUNI 1948

1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000

The following table shows the financial results of the company for the period from June 12, 1947, to June 8, 1948. The figures are presented in Swedish Kroner (Skr) and are based on the company's books and records. The results are as follows:

Income	10,000
Expenses	5,000
Net Income	5,000

TREASURER

8 JUNI 1948

1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000

The following table shows the financial results of the company for the period from June 8, 1948, to the end of the reporting period. The figures are presented in Swedish Kroner (Skr) and are based on the company's books and records. The results are as follows:

Income	10,000
Expenses	5,000
Net Income	5,000

»Kling, hver gammel kirke-salme,
som du først var gjort i går«.

(Grundtvigs sangværk nr. 119).

ÅRSBERETNING

Den 5te december 1947 fejrede samfundet »Dansk Kirkesang« sin 25-års dag. Man samledes i Slotskirken til kirke-
musikaften med drengekoret og Johannes Viggo Pedersen ved
orglet. Derefter havde vi en festlig sammenkomst i Kvindelig
Læseforening, hvor mange af »Dansk Kirkesang«s ældre og
yngre venner, også fra provinsen, var til stede. Thomas Laubs
slægt var smukt repræsenteret ved festen, og vi havde yder-
ligere den glæde at se kirkeminister Frede Nielsen som vor
gæst.

Vort sommermøde (1948) afholdtes på Vallekilde højskole
i dagene 2.—7. august med højskoleforstander Uffe Groesen,
professor Jens Peter Larsen og sognepræst Tage Severinsen
som foredragsholdere; desuden blev der som sædvanlig afholdt
studiekredse ved Harald Vilstrup, Henrik Glahn og Johannes
Viggo Pedersen. Prædikant og liturg ved vores højmesse var
sognepræst Poul Moefelt. Under mødet afholdtes liturgisk
aftensang i sognekirken og en verdslig musikaften på høj-
skolen, tilrettelagt af mag. art., fru Helga Christensen. Mødet
sluttede med en kirkemusikaften i Sorø kirke under ledelse af
formanden og med domorganist Georg Fjelrad ved Orglet;
en del af koncerten blev transmitteret. Af programmet kan
nævnes Carissimi's oratorium »Jonas«, som i Harald Vilstrups
oversættelse blev fremført for første gang herhjemme.

Årsmødet afholdtes, som det har været skik de senere år,
på sommermødet; i udvalgets sammensætning er der ikke sket
nogen forandring.

På udvalgets vegne

Mogens Wöldike.

DRAG IND AD DINE PORTE

(En salme og tre digtere)

Under salmegennemgang paa Dansk Kirkesangs sommermøde 1948 strejfedes vor salmebogs nr. 299 og 508, *Drag ind ad disse Porte* og *Gud Helligaand du giver*, begge brudstykker af to oversættelser af den samme tyske salme, nemlig Paul Gerhards *Zeuch ein zu deinen Toren*, den ene (299) af Grundtvig den anden (508) af Brorson. Gerhard — Brorson — Grundtvig, det er klart, at hvor vi har en saadan konstellation af tre af salmedigtningens store, rejses der en mængde spørgsmaal, som det kunde være fristende at gaa ind paa. Paa sommermødet maatte denne fristelse naturligvis afvises, om ikke rammerne ganske skulde sprænges; der kan næppe være nogen grund til ikke at give efter for den her. Iøvrigt sker det i al beskedenhed uden lærdom eller lærdoms skin. Der er saa at sige ikke brugt andre kilder end just de paagældende tekster, Gerhards tyske original og de to oversættelser. De meddeles alle her i fuldstændig skikkelse, dog er der oversprunget tre vers hos Gerhard, vers 9—10—11, som ikke findes i nogle af de ældste udgaver, muligvis er de her udeladte skønt oprindeligt hørende til salmen, muligvis hører de oprindeligt til en anden salme. Salmen kan med sine 13 vers være lang nok endda, og i ingen af oversættelserne tages der hensyn til disse vers.

Først tager vi den oprindelige tekst; men da vi altid her i Aarsskriftet regner med at skrive ogsaa for dem, som kun kan eet sprog, sættes den ældste og mest ordtro oversættelse, nemlig Brorsons, straks ved siden af:

Zeuch ein zu deinen Toren,
sei meines Herzens Gast,
der du, da ich geboren,
mich neu geboren hast,
o hochgeliebter Geist
des Vaters und des Sohnes,
mit beiden gleiches Thrones
mit beiden gleich gepreist!

Zeuch ein, lass mich empfinden
und schmecken deine Kraft,
die Kraft, die uns vor Sünden
Hilf und Errettung schafft.
entsünd'ge meinen Sinn,
dass ich mit reinem Geiste
dir Ehr und Dienste leiste,
die ich dir schuldig bin.

Ich war ein wilder Reben,
du hast mich gutgemacht,
der Tod durchdrang mein Leben,
du hast ihn umgebracht
und in der Tauf erstickt
als wie in einer Flute,
mit dessen Tod und Blute,
der uns im Tod erquickt.

Du bist das heilge Öle,
dadurch gesalbet ist
mein Leib und meine Seele
dem Herren Jesu Christ
zum wahren Eigenthum,
zum Priester und Propheten,
zum Kön'ge den in Nöten
Gott schützt vom Heiligtum.

Du bist ein Geist, der lehret,
wie man recht beten soll,
dein Beten wird erhöret,
dein Singen klinget wohl;
es steigt zum Himmel an,
es steigt und lässt sich abe,
bis der geholfen habe,
der allen helfen kann.

Drag ind ad dine porte,
min sjæles dyre pant,
som mig, der jeg var borte,
i daabens vande fandt,
o du Gud Faders Aand,
som er Guds Søns tillige
og har det samme rige
med dem i magt og baand.

Drag ind, lad sjælen finde
din Guddoms lys og brand,
som syndens kræfter binde
og slet forbrænde kan,
gør sjælen syndefri,
gør mine tanker rene,
at søge dig alene
paa livets rette sti.

Jeg er som vilde grene
forvendt og visnet hen,
din Guddoms kraft alene
mig giver liv igen,
du har i daabens flod
min død til grunde sænket,
mig rensat og bestænket
med Jesu røde blod.

Du søde salve flyder
saa liflig i mit sind,
at jeg den ære nyder
ved dig at vies ind
til præst at staa for Gud,
til kongemagt og ære,
til Guds profet at være,
til Jesu skat og brud.

Du est en Aand, som fører
os ret til bønnen frem,
din bøn Guds hjerte rører,
din sang er angennem,
den op i Himlen gaar,
den virker i det høje,
og lader sig ej nøje,
før hjælpen rede staar.

Du bist ein Geist der Freuden,
von Trauern hältst du nicht,
erleuchtest uns im Leiden
mit deines Trostes Licht.
Ach ja, wie manchesmal
hast du mit süßen Worten
mir aufgetan die Pforten
zum gülden Freudensaal.

Du bist ein Geist der Liebe,
ein Freund der Freundlichkeit,
willst nicht, dass uns betrübe
Zorn, Zank, Hass, Neid und Streit.
Der Feindschaft bist du feind,
willst dass durch Liebesflammen
sich wieder tun zusammen,
die voller Zwietracht seind.

Du, Herr, hast selbst in Händen
die ganze weite Welt,
kannst Menschenherzen wenden
wie es dir wohlgefällt:
so gib doch deine Gnad'
zum Fried und Liebesbanden,
verknüp' in allen Landen,
was sich getrennet hat.

Erhebe dich und steu're
dem Herzleid auf der Erd',
bring wieder und erneu're
die Wohlfahrt deiner Herd'!
Lass blühen wie zuvorn
die Länder, so verheeret,
die Kirchen, so zerstöret
durch Krieg und Feuerszorn.

Beschirm' die Polizeien,
bau' unsrer Fürsten Thron,
dass sie und wir gedeihen;
schmück' als mit einer Kron'
die Alten mit Verstand,
mit Frömmigkeit die Jugend,
mit Gottesfurcht und Tugend
das Volk im ganzen Land.

Du est en Aand, som giver
hvert bange hjerte trøst,
det læsker og opliver
med himmellys og -lyst!
Ak ja, hvor mangan ve
har du min sjæl betaget
og aanden sødt unddraget
i Himlen ind at se.

Du est en Aand, som lader
os smage kærlighed,
er ej hos den, som hader,
som truer og er vred,
du søger, søde Aand!
de trættekære sinde
at samle og forbinde
med kærlighedens baand.

Du, Herre, har i hænde
de store med de smaa,
kan vrie dem og vende
som bækkens vande gaa,
lad naaden blive stor
til alle at forlige,
som med hverandre krige
paa hele verdens jord.

Bryd frem, at verdens plage
dog engang bliver endt,
vend om og før tilbage
alt, hvad som er forvendt,
se dog i verdens land
saa mange lande skændte,
saa mange kirker brændte,
og sæt dem selv istand.

Lad kongens trone smykkes
med Himlens lys og ret,
lad regimentet lykkes,
gør alt det tunge let,
gør alderdommen viis,
de unge tugt at lære,
at begge frugt maa bære
til Herrens lov og pris.

Erfülle die Gemüter
mit reiner Glaubenszier,
die Häuser und die Güter
mit Segen für und für;
vertreib den bösen Geist,
der dir sich widersetzet
und, was dein Herz ergötzet,
aus unserm Herzen reisst.

Gib Freudigkeit und Stärke,
zu stehen in dem Streit,
den Satans Reich und Werke
uns täglich anerbeut.
Hilf kämpfen ritterlich,
damit wir überwinden,
und ja zum Dienst der Sünden
kein Christ ergebe sich.

Richt unser ganzes Leben
allzeit nach deinem Sinn,
und wenn wir's sollen geben
in's Todes Rachen hin,
wenn's mit uns hie wird aus,
so hilf uns fröhlich sterben
und nach dem Tod ererben
des ew'gen Lebens Haus!

Lad hver en sjæl sig fryde
i Jesu sande tro,
lad alle huse nyde
velsignelse og ro,
fordriv den onde aand,
som mod din virkning strider,
at naaden alletider
kan have overhaand.

Giv tapperhed at kæmpe
mod Satans grumme magt,
og al hans vold at dæmpe
paa troens stærke vagt,
og stride mandelig,
som det de kristne sømmer,
der ej i verden drømmer,
men tappert værge sig.

Lad al vor vandring være
dig kær og angenehm,
at naar man os skal bære
engang i døden hjem,
naar her er sagt godnat,
da lad os salig drage
fra denne verdens plage
til Himplens frydeskat!

Salmens egentlige ophavsmand Paul (eller Paulus) Gerhard levede fra 1607 til 1676. Bare disse tal siger en hel del: 1618 brød Trediveaarskrigen ud og varede til 1648, altsaa fra Gerhard var 11, til han var 41 aar. Det giver en væsentlig baggrund for hans liv og virke. Man siger, at mens vaabnene taler, tier muserne. Deri er en ikke ringe sandhed. Dog salmedigtningens muser (om man tør tale om saadanne!) bringes ikke til tavshed af vaabenlarm. Man kunde snarere sige: tværtimod. Nød har altid været frugtbar for salmedigtning — dette lige fra Davids dage. Næst efter selve Reformationstiden er det den tid, som staar i den store krigs tegn, der har frembragt den største salmedigtning i Tyskland, og næst efter Luther selv er vel Gerhard den største salmedigter i Reformationens hjemland,

vel en af de største salmedigtere overhovedet. Han var sachser, luthersk til marven, sin ungdom og første manddom tilbringer han i »det lutherske Rom«, Wittenberg, ved universitetet der som noget af en »evig student«, hans studentertid varer 15 aar. Først 44 aar gammel faar han embede som præst, men da ogsaa straks som provst til manges fortrydelse. Allerede forinden var han dog kendt som salmedigter, de første salmer udsendte han i fredsaaret 1648, størstedelen derefter i 53, altsaa et af de første aar, han var i embede. Blandt dem ogsaa salmen her, som man, da den ikke var med blandt dem, der udsendtes 1648, formoder er blevet til mellem 48 og 53. I Gerhards lykkeligste tid. Siden skulde han lide megen modgang ikke mindst for sin faste lutherdoms skyld. Dog da det ikke har betydning for salmen her, lader vi det ligge, vi noterer os det blot som vidnesbyrd om, hvor fast forankret han var i det lutherske.

Saa meget desto mere iøjnefaldende kommer da den meget store forskel til at virke, som fornemmes mellem Luthers og hans samtidiges digtning og saa Gerhards. Det er ikke blot det formelle. Verset er blevet reformeret, man var ikke længer tilfreds med det 16. aarh.s blot stavelsestællende vers, der næsten ikke tog hensyn til betoningerne. Nu kræves en fast reguleret skiften af betonede og ubetonede stavelser. Til at begynde med kan de »nye vers« have præg af en ret mekanisk udfyldning af skemaer, paa Gerhards tid og ikke mindst hos Gerhard selv, er der tale om virkelig levende kunst, som det ogsaa ses her.

Strofeformen er jo velkendt: *Jeg vil din pris udsjunge, Guds godhed vil vi prise*, eller hvad vi nu vil kalde den. Det er den regulerede og gennemrimede Niebelungenstrofe, som vi kender fra *Befal du dine veje*, varieret let i sidste vershalvdel derved at rimstillingen er byttet om (ikke abab, men abba). Det gør strofen en smule lettere, jeg har altid fornemmet strofer paa *Jeg vil din pris udsjunge* som kortere end *Befal du dine veje*, skønt stavelsesantallet er nøjagtigt det samme. Sproget falder umaadeligt frit og naturligt, gerne med lange sætningsperioder. Brorson giver os her et udmærket indtryk af Gerhards verskunst i sin gengivelse.

Men det er ikke bare ved behandling af verset, man mærker den nye tid. Det er langt mere ved noget andet. Der er mere »jeg« i det 17. aarh.s salmer end i det 16.s, mere »følelse«. Det er ikke længer i samme grad »tingen selv«, men menneskers oplevelse deraf, der præger digtningen. Mindre hos Gerhard end hos saa mange andre i tiden, dog udviklingen er umiskendelig. Hos Gerhard finder vi en smuk balance, hans stærke rettroenhed holder følelserne i tømme, at det ikke bliver til »føleri«. Dette maadehold kan maaske gøre ham mindre interessant rent digterisk betragtet end andre i samtiden, men bidrager til at gøre hans digtning sund og egnet for menigheds-sang.

Dog før vi gaar nærmere ind paa en betragtning af Gerhard som salmedigter, saadan som han viser sig i den foreliggende salme, maa vi gøre os klart, i hvor høj grad, vi kan stole paa Brorsons gengivelse, for med oversættelse af vers er det saa sin egen sag.

Ikke sjældent i prosabøger finder man en anmærkning gjort af oversætteren om, at her findes et »uoversætteligt ordspil«. Vi kan sige, at det, der gør vers til vers, rytme, rim, særlige vokalvirkninger m. m. altsammen er »uoversættelige ordspil«. Versoversættelse bliver altsaa noget væsentligt forskelligt fra prosagengivelse. Det bliver umuligt at faa alt med. Naar folk, som ikke har særlige gaver dertil, oversætter vers, gaar det gerne saadan, at noget af det, som staar i originalen, gengives, andet gaar tabt, og i stedet for det tabte har den ubenaadede oversætter intet at bringe, kun fyldekalk. Resultatet bliver ulideligt. Verset virker tomt, naar det ikke er fyldt til randen. Den virkelige kaldede faar heller ikke alting med — for som sagt er det umuligt— han maa saa selv have noget at give i stedet for det mistede, helst noget af samme poetiske vægt, og naturligvis i fuld harmoni med det gengivede. Paa den ene side kræves indlevelsesevne, stor poetisk smidighed, vurderingsevne, saa det, der giver originalen værdi, saa vidt gør ligt ogsaa findes i oversættelsen — og saa paa den anden side skabende poetisk sind og evne til at sætte nyt ind til opvejelse af det tabte. Hvor-
dan det saa gaar, hvor nær oversætter og digter staar hinanden

i sind og stil, det oversatte digt er altid noget andet end det oprindelige.

I nærværende tilfælde ligger forholdene gunstigt for en virkelig gengivelse. Gerhard og Brorson forekommer os at være ret nærbeslægtede digterpersonligheder; trods de næsten 100 aar, der er imellem dem, synes de ret samtidige (Brorson 1694—1764, oversættelsen her er fra 1734), da Danmark er en del bagefter Tyskland i poetisk udvikling. Brorson er med sin blændende versbegavelse en overordentlig beskeden og omhyggelig oversætter, for hvem en trofast og fuldstændig gengivelse er en hovedsag.

Desværre kniber det her lidt med at komme i gang — ikke saa sjældent hos Br. — Anslaget er svagt, navnlig 3—4 Linje af første vers. Først med 3. vers er vi helt paa højden. Mærk den morsomme sammenstilling af ental og flertal: jeg — vilde grene; det er den slags ting, som salmebogskommissioner, der gerne forstaar sig mere paa grammatik end paa poesi, retter. Se blot i Salmebogen nr. 508! I 4. vers staar ordene »sød« — »liflig« — rigtig Brorsonord — mere for Brorsons end for Gerhards Regning, ligesaa det uheldigt indførte: »Jesu skat og brud«. »angenem« i v. 5, velbehagelig, er en germanisme, som meget ofte findes hos Brorson. I slutningen af det 6. vers har vi en for Brorson meget karakteristisk vending hen mod det anelsesfuldt-mystiske, bort fra det mere almindelige lidt støjende. Gerhards aabne Porte til den gyldne frydesal bliver hos Brorson til det sartere: at aanden sødt unddrages (fra verdens trængsel) til at se ind i Himlen. Den tidsforskel, der jo trods alt bestaar mellem tyskeren fra det 17. og danskeren fra det 18. aarh. mærkes tydeligst i det 7. vers, det er hos Gerhard rigtig 17. aarh. med overopfyldning af betonedede stavelser og med de symetriske ordpar: Aanden er venligheds ven, fjendtlig mod fjendskabet, Brorson dæmper verset ned og tager i nogen maade kraften af det, det lykkes ikke at give erstatning i retning af større inderlighed. Resten gaar meget smukt og kan næsten betragtes som ideal oversættelseskunst, et par pletter »vrie og vende« i v. 8, endnu engang »angenem« lader sig let fjerne, iøvrigt er baade tankegang og tone fulgt baade meget nært

og meget smukt. Meget brorsonsk er den afsluttede rimvirkning, det korte a i »nat« — »skat« (man kan næsten høre Brorson sige det paa sit sønderjyskes staccato) omkring det lange a i »drage« — »plage«.

Denne lille gennemgang af afvigelserne mellem originalen og oversættelsen, som er foretaget med det hovedformaal at give ikke tyskkyndige et indtryk af det oprindelige Gerhard-digt, skulde med det samme have givet os noget indblik i to digterpersonligheders opfattelse af det samme stof. Nu skulde vi saa efter nogenlunde at vide, hvad der er Gerhards, og hvad der er Brorsons, være bragt i stand til at gennemgaa salmen efter opbygning og tankegang.

Sit særpræg blandt helligaandssalmer har denne — det fornemmes vist umiddelbart af de fleste — som en fredssalme, en sunget anraabelse, ikke blot om aandelig fred, krigen er forudsætning, salmen er efter sit centrale indhold en bøn om, at freden maa blive bevaret, at det ødelagte maa blive genoprettet. Mod slutningen faar salmen et præg af »kirkebøn«, som er ret sjældent blandt helligaandssalmer. Saadan bøn om beskærmelse i alle livsforhold plejer jo gerne at være rettet til Faderen. Dog straks i anslaget begrundes dette forhold med at Aanden har samme »trone«, samme rige og herredømme som Faderen og Sønnen. Helligaanden bedes om at drage ind ad sine porte. Dette »dine« har voldt nogle vanskeligheder, er flere steder rettet til »disse« eller »mine«, meningen er, naar Guds Aand kommer til os, kommer den til sit eget, fælles som den er med Fader og Søn i skaberværket, derfor i riget og magten, — og dertil som den, der har genfødt os til nyt liv i daaben. I tre vers paakaldes Aanden dernæst under forskellige billeder, alle kendt fra Helligaands-digtningen gennem tiderne, hos Brorson i tættere vrimmel end hos Gerhard. Aanden er Kraften, er Livssaften i vintræets grene, den er Salven, den hellige olie, paa græsk Chrisma, deraf baade Kristus og Kristne, den Salvede og de, som er indviede til at være hans medsalvede. Hver kristen er salvet til med sjæl og legeme at være, hvad Kristus var, præst, profet og konge. Derpaa igen tre vers (Du bist ein Geist, Du est en Aand-versene), hvori

der uden billeder, frit ud, tales om Aanden og dens gerning. Den er 1) bønnens og lovsangens Aand, 2) glædens og trøstens Aand, 3) kærlighedens og fredens Aand. Og hermed er saa stikordet givet til det, der er salmens egentlige indhold. Fra den indre, aandelige fred, i hjerterne og i kirken, gaas over til den ydre, legemlige fred, landefreden, med bøn om at Fredens Aand maa befæste ogsaa denne ydre fred og genoprette alle krigens ødelæggelser. Dermed er vi inde i det kirkebøns- eller litaniagtige, som giver salmen sin særlige karakter og for os nu 300 aar efter, dens store aktualitet. Bøn for øvrighed, for gamle og unge, for hjemmene. Stadig holdes det fast, at det er en bøn til Aanden, derfor bedes om, at den maa modstaa Anti-Helligaanden, som, hvor den faar magt, er aarsag til alle ulykker. Den kamp findes altid og maa strides uden ophør, om freden i altomfattende forstand skal kunne bevares. Vi selv er stillet midt i den strid og maa føre den. Saaledes bliver denne fredssalme ogsaa en kampsang. Det er en slem fejl ved salmebogens 508, hvad man iøvrigt kan have at indvende mod dette noget tilfældige og ikke særligt omhyggeligt disponerede versudvalg, at man har sprunget kampverset, det næstsidste over, og derved ført salmen over i en blidhed, som den ikke har og ikke vil have heller ikke i den »blide« Brorsons gengivelse. Det er den tapre, ridderlige, mandelige strid, der er baggrunden for aftenfreden i det afsluttende vers.

Det var den Gerhard-Brorsonske salme, en salme af særpræg og betydning, som det nok kunde være værd at have i mere fuldstændig skikkelse, skønt den desværre plettes af en oversættelsessvaghed paa det afgørende sted ved salmens begyndelse.

Saa har vi som nævnt ogsaa en »oversættelse« af Grundtvig, dens første og sidste vers staar i salmebogen under nr. 299, vi finder den hele i Sangværket I, 1837, lige godt 100 aar efter Brorsons oversættelse, knapt 200 aar efter fremkomsten af Gerhards Salme. For at vi ikke skal blive forskrækkede, siger Grundtvig selv i en fodnote til nummeret (380) i Sangværket: P. Gerhards »Zeuch ein zu meinen Thoren« forkortet og frit fordansket. Grundtvig oversætter altid frit; naar han udtrykke-

ligt gør opmærksom paa det, kan vi vente adskilligt. Vi faar bedst indtryk af det ved at se Grundtvigs tekst side om side med Brorsons, hvis forhold til originalen, vi har lært at kende:

Grundtvig:

Drag ind ad disse porte,
vor høje Pinse-Gæst!
Forjag de skygger sorte,
som skjule vil din fest,
og gør det soleklart,
at hedninger som jøder
i daaben du genføder
til støvets himmelfart!

Kom ind og lad mig smage
hvad engle kalde vin,
med sødhed uden mage,
med Guddomskraften din,
den drik saa underfuld,
der synderne forgiver,
men dyderne opliver,
som lagdes under muld!

Da skal man druer sanke,
som støv gør sjæleglad,
paa skovens vilde ranke,
hvor før kun voksede blad,
skønt i vin-stokken, Krist,
den under Himlen aaben,
mens den var spæd, i daaben
indpodet er forvist!

Kom og med olje-krukken
og salv mig, syg i sind,
til hvad du alt i vuggen
mig aarle vied ind,
og ymte om i løn:
til præst, profet og konning,
som født af Zions dronning,
hel-broder til Guds Søn!

Brorson:

Drag ind ad dine porte,
min sjæles dyre pant,
som mig, der jeg var borte,
i daabens vande fandt,
o du Gud Faders Aand,
som er Guds Søns tillige
og har det samme rige
med dem i magt og baand.

Drag ind, lad sjælen finde
din Guddoms lys og brand,
som syndens kræfter binde
og slet forbrænde kan,
gør sjælen syndefri,
gør mine tanker rene,
at søge dig alene
paa livets rette sti.

Jeg er som vilde grene
forvendt og visnet hen,
din Guddoms kraft alene
mig giver liv igen,
du har i daabens flod
min død til grunde sænket,
mig rensat og bestænket
med Jesu røde blod.

Du søde salve flyder
saa liflig i mit sind,
at jeg den ære nyder
ved dig at vies ind
til præst at staa for Gud,
til kongemagt og ære,
til Guds profet at være,
til Jesu skat og brud.

Da nemmer jeg at tale,
da lærer jeg at spaa,
og bjerget at befale,
saa det adlyde maa!
Da lærer jeg den bøn,
som naar Gud-Faders øre,
som kan hans hjerte røre,
som han har lært sin søn!

Da faar jeg ret at vide,
hvoraf det kommer sig,
du klynken ej kan lide,
naar man har fundet dig;
da ser jeg nøglen fin,
hvormed, saa tit du sukker,
du glædelig oplukker
udødeligheds land!

Da lærer jeg tillige,
hvad daarlig jeg kun ved,
hvad Gud i Himmerige
forstaar ved kærlighed,
hvor dyb, hvor høj og vid,
langt over himmel-buen
sig hvælver hjerte-luen,
grund-solen, evig blid!

Da lærer jeg at virke
med dig, Gud-Helligaand,
i Jesu Kristi kirke
fuldkommenhedens baand,
som slynges skal paany
sig tæt om alle sjæle,
der end paa jorden knæle
for Herren over sky!

Ja, styrter alle vægge,
som skiller kristne ad!
forener jer, I bække,
og glæder Herrens stad!
foren dem, Hellig-Aand!
thi hjerterne saamange,
som ofrer dig lov-sange,
er bække i din haand!

Du est en Aand, som fører
os ret til bønnen frem,
din bøn Guds hjerte rører,
din sang er angennem,
den op i Himlen gaar,
den virker i det høje,
og lader sig ej nøje,
før hjælpen rede staar.

Du est en Aand, som giver
hvert bange hjerte trøst,
det læsker og opliver
med himmellys og -lyst!
Ak ja, hvor mangen ve
har du min sjæl betaget
og aanden sødt unddraget
i Himlen ind at se.

Du est en Aand, som lader
os smage kærlighed,
er ej hos den, som hader,
som truer og er vred,
du søger, søde Aand!
de trættekære sinde
at samle og forbinde
med kærlighedens baand.

Du, Herre, har i hænde
de store med de smaa,
kan vrie dem og vende
som bækkens vande gaa,
lad naaden blive stor
til alle at forlige,
som med hverandre krige
paa hele Verdens jord.

Dette er jo ret overvældende; som basuner over for et spinet. Fandt vi hos Brorson en tilbøjelighed til at ændre henimod det sartere, mere stilfærdige, saa gaar Grundtvig en ganske anden vej. Ja, hvilken vej gaar han i grunden? Vi har tidligere anstillet nogle betragtninger over den poetiske oversættelse, at der var to ting at agte paa: A) gengivelsen af det oprindelige digt, at det, som giver det værdi og særpræg saa vidt muligt genfindes i oversættelsen, B) en skabende poetisk virksomhed, hvorved der, som erstatning for det, som nødvendigvis maa tabes, kan indsættes nyt. Hos Brorson er det tydeligt, at A er en hovedsag, det er ham virkeligt om at gøre at gengive. Det andet hensyn (B), selv at frembringe ting, der staar maal med det, der forsvinder ved omdigtningen, er ham vel næppe fuldt bevidst, hvor skønt det mange gange end lykkes for hans fine digtersind just der, hvor han ændrer, at bringe noget uforglemmeligt. Helt anderledes Grundtvig. Vi kan sige, at hos ham kommer hensyn-B i den grad i forgrunden, at A ofte træder stærkt tilbage, ja, ofte — og saaledes her — overhovedet næppe kommer i betragtning. Som gengivelse af det gerhardske digt har Grundtvigs »oversættelse« ikke meget at byde. Det ses straks deraf, at det, vi fandt, var det, der gav Gerhards salme dens særlige præg, at den ikke blot som saa mange andre helligaandssalmer er en bøn om hjertefred og kirkefred, men tillige og først og fremmest en bøn om landefred, om at Helligaanden vil styre hele livet, ogsaa det borgerlige liv, alt dette er forsvundet ved omdigtningen. Hvor det begynder, holder Grundtvig op! Hos ham er det alene blevet en bøn om fred i hjertet og fred i Kirken, lige fra anslag til afslutning, som smukt er bragt i overensstemmelse med hinanden. Ogsaa med det, der er beholdt, er der forføjlet med stor frihed. Saa frit, at man ofte kan være i tvivl om, hvad det egentlig er for vers hos Gerhard, der ligger til grund for de grundtvigske vers. Det er mest en række motiver, der er overtaget og helt frit gengivet ofte med ganske nye billeder. Tit er det gjort med stor kraft og høj poetisk beandelse — mange gange har ogsaa »Rim-Djævelen« været paa spil. Der er over det hele noget forrygende, et præg af

hast. Det udtryk, som først melder sig, kommer paa papiret. Man sidder med livet i hænderne; meget synes at bero paa lykketræf.

Straks i første kast er Brorson slaet af marken: over for hans føromtalte svage begyndelse med det knudrede og fortænkte, at Aanden fandt den bortkomne (fortabte) sjæl (og frelste og genfødte den) i daabens vande, staar hos Grundtvig det ingenlunde fortænkte: Forjag de skygger sorte/ som skjule vil din fest. Der fik vi rim paa »porte« og »gæst«. De billigst mulige, vil nogen maaske sige og ikke ganske uden grund; dog det *staar*, det lader sig synge og tænke lige saa hurtigt, som man synger. Har vi i anden vershalvdel motivet »genføder« kommer øjeblikkeligt rimet »jøder« i sin staaende sammensætning: »hedninger og jøder«, som Grundtvig har brugt de mangfoldige gange. I 2. vers har vi Gerhards »smage din kraft«, der hos Grundtvig bliver til »vinen«, den underfulde drik, maaske under indflydelse af vinranken i næste vers. For salmens disposition er det ikke heldigt, at 3. vers helt er foregrebet af det 2., først »smage vinen«, derefter »sanke druerne«! Yderst betegnende er det i 5. vers, at Gerhards stilfærdige ord om »at Helligaandens bøn bliver hørt« hos Grundtvig bliver til »bjerget at befale/ saa det adlyde maa«! I 6. vers har Grundtvig faaet en enkelthed med, som forsvandt for Brorson i hans iøvrigt meget skønne gendigtning just af det vers. »Von Trauern hältst du nicht« — »du klynken ej kan lide«. Bare at sidde og se paa de to vers, begge gendigtninger af det samme, det er noget, hvorved vi lærer utroligt meget om vor salmedigtningens to store »gendigttere«. Lad det dog være sagt, at sammenligningen bliver en smule uretfærdig. Brorsons vers indtager en højere plads i hans produktion end Grundtvigs i hans. Lydefrit er det ingenlunde, det grundtvigske vers, med sin antydning af rim-forførelse og unødvendigt konkret billede: »nøglen fin«. I næste vers hælder vægten til fordel for Grundtvig. Det vers fandt vi var et af de svageste hos Brorson, ganske savnende kraften i Gerhards stærke, barokprægede sprog. Det er dog ikke fra Gerhard, men fra sig selv Grundtvig har det, som gør første halvvers af 7. vers til højdepunktet i denne

gendigtning. Nu har Grundtvig faaet luft under vingerne og er ved at kappe forbindelsen med det originale Gerhardtigt. Det ene ord »Liebesflammen« (»Kærlighedsflamme«) bliver til andet halvvers af 7. Det ene ord »kærlighedens baand« (hos Gerhard i det 8. vers »Liebesbanden«, hos Brorson flyttet op som afslutning paa det 7.) er udgangspunktet for hele det 8. vers hos Grundtvig. Ret interessant forholder det sig med Grundtvigs niende og sidste vers svarende til det 8. hos Gerhard og Brorson. Ogsaa her er det et enkelt ord, som for Grundtvig er blevet udgangspunktet, nemlig ordet »bække«. Hos Gerhard forekommer ordet slet ikke, der kan derfor være tale om, at Brorson paa dette ene sted har været mellemmand; dog sikkert er det ikke. Hos Gerhard staar der blot, at Herren, Guds Aand, har den hele vide jord i hænde og kan vende menneskehjerter efter sit behag. Dog forskellige bibelske tankeforbindelse gør sig gældende — noget man altid maa være opmærksom paa i salmedigtningen! — man kan vanskeligt undgaa at tænke paa Salomos Ordsprog kap. 21, v. 1 »Kongens hjerte i Herrens haand er vandbække; til alt det, han vil, bøjer han det.« Derfra kommer ordet »bække« ind hos Brorson og enten fra ham eller ved en lignende tankeforbindelse ogsaa hos Grundtvig. Brorson bliver staaende ved dette, som kommer ham godt tilpas her, hvor han i Gerhards spor er ved at dreje salmen over til en bøn om landefreden, en bøn »for konger og alle dem, som er i højhed, at vi maa leve et stille levned i al gudsfrygt og ærbarhed.« (1. Tim. 2, 2.). For Grundtvig spinder de bibelske tankeforbindelser sig videre; med et genialt greb inddrager han Psalme 46, v. 5: »En strøm med sine bække glæder Guds Stad, helligdommen, den højstes boliger, Gud er midt i den, den skal ikke rokkes.« Det hjælper ham til med kraft at afslutted og afrunde salmen som det, den ved hans forkortelse er blevet: En bøn for Kirken, dens glæde og fred.

Harald Vilstrup.

LITANIET I DEN DANSKE KIRKE

Foredrag ved Dansk Kirkesangs sommermøde
på Vallekilde Højskole august 1948

Der findes i vor salmebog to stykker, nr. 219 og 220, som i flere henseender er anderledes end det, der ellers står i salmebogen. Først og fremmest derved, at de slet ikke er salmer i almindelig forstand, altså strofisk inddelte sange med en fast melodi fælles for alle stroferne, men tekster i prosaform, inddelt i skiftende afsnit efter deres indhold. Heraf følger så en anden ejendommelighed, at de som melodiangivelse ikke har enten en salmemelodi, angivet ved første linie eller betegnelsen »egen melodi«, men som de eneste stykker i salmebogen har komponistangivelse, henholdsvis »musik af Weyse« og »musik af Berggreen«. Betegnelsen »musik« i stedet for »melodi« siger tydeligt nok, at der er tale om kompositioner af en noget anden karakter end salmemelodier, og svarende hertil er der endelig den tredje ejendommelighed ved dem, at salmebogen ligefrem angiver, hvordan de er tænkt udført som vekselsang mellem menigheden og præsten (Weyse) eller mellem et første og andet kor og præsten (Berggreen).

Disse to stykker, der er betegnet som »litaniet I« og »II«, står i salmebogen under afsnittet »Jesu lidelse og død«, d. v. s. sammen med de salmer, der er tænkt anvendt særlig i fasten og på langfredag, og ser vi i forslagene til salmevalg bag i salmebogen, finder vi dem også kun ansat til evt. brug på langfredag, hvor der rent generelt henvises til salmerne nr. 205—228. Hvordan de iøvrigt skal indpasses i gudstjenesten, får vi ikke nærmere oplysning om, og alterbogen giver ikke bedre besked, men anfører ved langfredag blot lektien efter

anden tekstrække og (bagest i bogen) kollekten til fasten og langfredag. Går vi endelig til kirkeritualet, der jo trods sine mere end 250 års patina stadig ikke er afløst af en nyere autoriseret gudstjenestehåndbog, bliver vi ikke klogere med hensyn til anvendelsen af litaniet i langfredagsgudstjenesten, for ritualets forskrift for langfredags gudstjeneste ser sådan ud: Først en passionssalme og »Nu bede vi den helligånd« lige efter hinanden uden nogen altertjeneste imellem; derefter oplæsning af lidelseshistorien og prædiken over et afsnit af det læste; efter prædikenen en passionssalme, muligvis altergang, derefter den førnævnte langfredags-kollekt, velsignelse og udgangssalme. Litaniet er ikke nævnt og hører overhovedet ikke med til langfredagens liturgi efter gammel skik.

Sådan som »litaniet« står i salmebogen, må vi derfor sige, at det er et stykke liturgisk arvegods, der har mistet sin oprindelige, naturlige tilknytning til gudstjenesten, og vi kan tilføje: som er blevet så stærkt beskåret, at dets karakter er blevet en anden, end den var, dengang det havde sin faste plads i den danske kirkes gudstjenestelige plan. Det, der i vor salmebog betegnes som »litani«, er nemlig to kun lidt forskellige, meget korte uddrag af en lang vekselbøn, som gennem århundreder har hørt først til den katolske, siden til den lutherske kirkes mest karakteristiske liturgiske ejendommeligheder. Det er denne vekselbøns historie vi her vil se lidt nærmere på, både for derved at kaste lidt lys over den tilfældighed i udviklingen, som i mange henseender har præget dansk liturgisk tradition, og for samtidig at bane vej for en forståelse af de liturgiske fornyelsesbestræbelser, eller rettere genoplivningsforsøg, som også har fundet udtryk i en fornyet interesse for litaniet i en oprindeligere, fyldigere skikkelse.

Litaniet er kommet til os fra den græske kirke. Selve ordet er af græsk oprindelse, afledt af det græske ord »Lite« = bøn. Men i den græske kirke betyder litani ikke en liturgisk specialitet, men en form for bøn, som indgår som fast led i alle messer. Det særegne for litaniet — det, som man har kaldt for litani-princippet — er dets anlæg som en vekselbøn, hvor en række skiftende bønner og anråbelser fremføres af en enkelt

mand, diakonen, hele tiden afbrudt af menighedens tilslutning gennem »Kyrie eleison«—råbet efter hver bøn. Som slutning på litaniet følger gerne en kollekt. Meget almindeligt var det også at knytte fremførelsen af litanibønner til processioner; ordet *litani* går derved over til også at kunne bruges om selve processionen.

Romerkirken overtager bønnen i litaniform fra den græske kirke, men indskrænker dens brug stærkt. I højmissen bliver der ikke plads for litaniet som helhed, men *kyrie-sangen*, den første af messens korsange er formodentlig kommet ind i messen som en aflægger af litaniet; man kan også finde betegnelsen *litani* brugt om *kyrie alene*. Mest karakteristisk blev for romerkirken anvendelsen af litanibønnen i forbindelse med processioner. Det kan være ved processioner i selve kirken, som ved helligaftensgudstjenesterne på påske- og pinselørdag, men også ved processioner i det frie. Disse processioner kunne have forskellig baggrund. Det blev således skik at holde årlige processioner om foråret for at bede om velsignelse over afgrøderne. Det var en gammel hedensk skik, som kirken overtog og gav sin egen udformning af. På St. Marcus dag, den 25. april, og på de tre dage forud for Kristi himmelfartsdag blev disse processioner afholdt, og *litani-afsungelsen* bliver et så væsentligt led i dem, at navnet *litani* nu yderligere knyttes til disse bestemte dage. St. Marcus-dagen kaldes »*Litania major*« og de tre sammenhængende dage »*Litaniae minores*«; et andet mere folkeligt navn for dem bliver ordet »gangdage«. Men man kunne også tage anledning af truende begivenheder — pest, krig eller andet — til at afholde processioner med *litani-sang*, hvor der kom et stærkere moment af bodsstemning ind i handlingen. Litaniets formål bliver altså på den ene side at tjene til forbøn, bøn om et kommende gode, om velsignelse og lykke, men på den anden side også at give udtryk for bøn i nød, om afvendelse af et truende onde, om beskyttelse mod ulykke. Og litaniet kunne tjene til begge dele, fordi dets centrale indhold efterhånden netop i høj grad blev en almindelig kirkebøns, en bøn af samme karakter, som den, der i vor gudstjeneste følger efter prædikenens afslutning.

Som alle andre liturgiske led i romerkirkens gudstjenester og helt eller halvt kirkelige handlinger fik også litaniet i tidens løb ganske bestemte former, som blev bindende for hele kirken. Mest benyttet blev den form af litaniet, som kaldes allehelgens-litaniet (ikke fordi det hører til allehelgensdag, men fordi anrøelse af et stort antal helgener indgår i denne version af litaniet). Det er allehelgens-litaniet, som danner grundlaget for Luthers litani-former, og også — sammen med Luthers litani-redaktioner — for udformningen af litaniet i den danske kirke efter reformationen. Vi vil derfor se på, hvordan dette litani er bygget op, inden vi går over til at tale om litaniet på luthersk grund.

Litaniet indledes, sin afstamning tro, med kyrieråbet: Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison (Herre, forbarm dig; Kriste, forbarm dig; Herre, forbarm dig), efterfulgt af: Christe audi nos, Christe exaudi nos (Kriste, hør os, Kriste, bøn hør os). — Som andet afsnit af litaniet følger atter en treleddet anrøelse, denne gang på latin: Pater de coelis Deus/ miserere nobis; Fili redemptor mundi/miserere nobis; Spiritus sancte Deus/ miserere nobis (Fader i himlen, vær os barmhjertig, (Guds) søn, verdens frelser, vær os barmhjertig; Gud Helligånd, vær os barmhjertig) og sammenfattende: Sancta Trinitas, unus Deus/ miserere nobis (hellige treenighed, een Gud, vær os barmhjertig), og så følger alle de helgenpåkaldelser, der har givet dette litani navn: Hellige Maria, bed for os; hellige Guds moder, bed for os; hellige jomfru over alle jomfruer, bed for os; hellige Michael, bed for os; hellige Gabriel, bed for os (o. s. v.), ialt 60—70 helgenanrøelser, stadig efterfulgt af folkets gentagne: ora pro nobis (bed for os). — Efter denne omfattende indledning til bønner følger som tredje afsnit første del af den egentlige litanibøn (Propitius esto/ parce nobis domine), der særlig er helliget bøn om fritagelse for truende farer med det stadige omkvædsråb: Libera nos domine: Fra alt ondt — fri os (kære) Herre; fra al synd — fri os kære Herre; fra din vrede — fri os kære Herre (o. s. v.); jordskælv, pest og krig er med i rækken af farerne og giver den naturlige tilknytning for litaniet til bods- og bedetjenester i hjem søgelsens

tider. Og der fortsættes: for din hellige undfangelses skyld — fri os kære Herre; ... for din fødsels skyld — fri os kære Herre; ... for dit kors' og din lidelses skyld — fri os kære Herre (o. s. v.). — Fjerde afsnit af litaniet fortsætter den egentlige litanibøn med en anden del, som ikke så meget er viet bøn om fritagelse for ulykker, men mere bønnen om vel-signelse over kirken, dens tjenere og hele det kristne folk, den egentlige kirkebøn: ... Styr og bevar din hellige kirke, den hellige Fader og alle kirkelige stænder — vi beder dig, hør os; ... giv (alle) kristne konger og fyrster fred og samdrægtighed — vi beder dig, hør os (te rogamus, audi nos) ... og mod slutningen: Giv og bevar jordens grøde — vi beder dig, hør os; giv alle i troen hensøvede den evige hvile — vi beder dig, hør os; værdiges at bønføre os, Guds søn — vi beder dig, hør os. Hermed er den egentlige litanibøn til ende, men ligesom den forberedtes gennem en stort anlagt indledning, klinger den også ud i et omfattende og afvekslende slutparti. — Femte afsnit er en lidt ændret form af Agnus Dei, det sidste af messens ordinariusled: Agnus Dei, qui tollis peccata mundi — parce nobis Domine; Agnus Dei, qui tollis peccata mundi — exaudi nos Domine; Agnus Dei, qui tollis peccata mundi — miserere nobis (o du Guds lam, som bærer verdens synd — vær os nådig, Herre — bønføre os, Herre — vær os barmhjertig; og atter: Kriste, hør os; Kriste, bønføre os.) — Som et sjette afsnit igen det tredelte Kyrie eleison. Derpå Fader vor, den 70. psalme, en række såkaldte versikler og nogle afsluttende kollekter. — I denne form har litaniet været i brug også i den danske kirke før reformationen. Der er bevaret et par oversættelser til dansk fra tiden omkring 1500, som viser forsøg på at lette tilegnelsen for folket, men naturligvis har litaniet også her været sunget på latin, som kirkens forskrifter krævede det.

Melodien til litaniet lå ikke helt fast. Der findes overleveret en række former, der afviger en del indbyrdes, men de er dog fælles om både det rent principielle: Recitationsmåden, og om den musikalske inddeling, svarende til tekstens inddeling, og også i mange enkeltheder ser vi indbyrdes overensstemmelse.

På grundlag af det 15.—16. århundredes praksis er der i vor tids katolske liturgi genskabt en form af litaniet, som vi finder både i det romerske graduale og antifonale. I sine hovedtræk ser denne litanimelodi sådan ud:

- I Kyrie eleison Christe eleison Kyrie eleison
c aa a ag a c a a ag a c aa a ag a
Christe audi nos Christe exaudi nos
c hc a h c c hc a h c
- II Pater de coelis Deus/ miserere nobis ---
c c c c c dh h h a h c c
Sancta Maria/ ora pro nobis ---
c c c dh h a h c c
- III Propitius esto/ parce nobis Domine ---
c cha c d h c ag a g f
Ab omni malo/ libera nos Domine ---
c h a c d h c a g a g f
- IV Peccatores/ te rogamus audi nos ---
c h de c h a g a h c
Ut ecclesiam tuam sanctam regere et conservare digneris/
c c ccc cc c c c ccc c c c c h de
te rogamus audi nos ---
c h a g a h c
- V Agnus Dei qui tollis peccata mundi/parce nobis Domine ---
c c cdd d d d c d b c d c d e c d c c
Christe audi nos/ Christe exaudi nos
d cd b c d d c d b c d
- VI Kyrie eleison Christe eleison Kyrie eleison
c aa a ag a c a a ag a a gfa bgaggfe
- VII Pater noster (Resten stille, til:)
c c c a
Et ne nos inducas in tentationem/ Sed libera nos a malo
c c c c c c c c c c a c c c c c c c a
- VIII Ps. 70 (Tonus in directum): ccc --- hac(c)/ ccc --- ca
- IX Versikler: ccc ---a (c)/ ccc---a (c)

X Kollekt: ccc ---c

Efter sidste kollekt:

Exaudiat nos omnipotens et misericors Dominus/ Amen.
c c cc - - - - - c a a c c

Et fidelium animae per misericordiam Dei requiescant in
a a a a - - - - -

pace/ Amen.
a a a a

Denne form af litaniet, som er den, der nu bruges i romerkirken, er som sagt ikke direkte en gengivelse af en bestemt historisk form, men en rekonstruktion, men den giver dog et indtryk af, hvordan omtrent litaniet lød ved den tid, reformationen satte ind.

Ved den lutherske reformation fik litaniet en anden tilknytning til gudstjenesten end før. I stedet for at være det faste led i processioner — Luther var overhovedet ikke særlig ven af kirkelige processioner — blev det forbundet med de gudstjenester, som fandt sted på hverdage i ugen, ganske specielt onsdag og fredag. Disse onsdags- og fredagsgudstjenester er udløbere af en meget gammel tradition, de såkaldte »stationsdage« (fastedage), der igen kan føres tilbage til den jødiske overholdelse af to ugentlige fastedage. I romerkirkens liturgiske praksis havde de ikke afsat særlig fremtrædende spor. Det var mere fastedage end specielle gudstjenestedage. Men i den lutherske kirke kommer de til at få deres egen karakter over for søndagens »rigtige« gudstjenester, ikke mindst netop gennem litani-afsungelsen, der bliver et fast led. Luther foreslår endda — meget karakteristisk for ham —, at der i købstæderne skal synges to forskellige litanier; om onsdagen på tysk for den meniges mands opbyggelse, og om fredagen på latin (i revideret form) for at træne ungdommen i den latinske sang. I 1529 udkommer et særskilt tryk af det tyske litani, og i de følgende år optages det tyske eller begge litanier i en række sangbøger. (Foruden i disse hverdagsgudstjenester lader man i den lutherske kirke til tider litaniet indgå i forskellige andre gudstjenester: Søndag eftermiddag, hvis der ikke holdes nadver, lørdags- eller søn-

dagsvesper, eller endda i søndags-højmessen selv, enten efter epistlen eller efter prædikenen).

Luther følger i begge sine litaniversioner planen fra romerkirkens litanii, men han foretager en gennemgribende revision og tildels omredaktion af litaniets enkeltheder. Bortset fra mindre væsentlige udeladelser eller tilføjelser er det især på følgende punkter, Luthers indgreb gør sig gældende: 1. den lange helgenanråbelse falder naturligvis helt bort; 2. i afsnittet, der rummer de egentlige forbønner, suppleres forbønnerne for kirken og dens mænd med en række nye bønner for mennesket i dets forskellige livsforhold, der giver denne del af litaniet en endnu stærkere lighed med vor nuværende kirkebøn efter prædiken; 3. Fader vor og ps. 70 er helt udeladt; 4. i stedet for det romerske litanis versikler (som et afsnit for sig) med efterfølgende kollekter (for sig) sætter Luther i det tyske litanii 2, i det latinske 5 kollekter, med enkelte versikler forud for hver af kollekterne. Både versikler og kollekter er næsten helt igennem fornyede; kun møder vi stadig versiklen: »Herre, handl ikke med os efter vore synder, og betal os ikke efter vore misgerninger«, som har fulgt med litaniet helt op til vor tid.

Mens de to lutherske former således i det store og hele er omtrent ens i tekstlig henseende (bortset fra den kortere udformning af kollektafsnittet i det tyske litanii) er de temmelig forskellige i musikalsk henseende. Luthers latinske litanii benytter næsten hele vejen en formel, der er bygget over det romerske litanis indledende kyriemelodi: *cc...aaga/aa... gaaa*; kun *Agnus Dei* og det afsluttende sidste kyrie formes friere. (Eks. 1.) (I parentes bemærket: Man kan i denne messeform næsten ane et slægtskab med den Wiberg'ske messe med dens bevægelse fra *c* over *a* til *gis* og tilbage til *a*. Måske ligger der virkelig litanireminiscenser til grund for den senere danske traditionelle messe). Til Luthers tyske litanii er der derimod sat en melodi, som ikke har nogen forbindelse med den romerske litaniformel, men som antagelig er sammenstillet af Luther og hans musikalske hjælpere. Den bygger naturligvis også på recitationsprincippet, men den har *f*, ikke *a*, som centraltone,

PRIMVS CHORVS.

1 3

Kyrie,   Chrifte,

5 7

Kyrie,   Chrifte,

Pater de cœlis Deus.
Fili Redemptor mundi Deus.
Spiritus sancte Deus.

Propi tius esto.
Propi tius esto.

SECVNDVS CHORVS.

2 4

Eleifon.   Eleifon.

6 8

Eleifon.   Exaudi nos.

Mi se re re nobis.

Parce no bis Domine.
Li be ra nos Domine.

Der erste Chor.

Kyrie / Chyriste / Chyriste.

HERR Gott Vater im himel.
 HERR Gott Son der welt heiland
 HERR Gott heiliger Geiſt.

Sey vns gnedig.
 Sey vns gnedig.

Für allen ſanden/
 Für allem irſal.
 Für allem vbel.

Der ander Chor.

Eleiſo / Eleiſon / Eleiſo / Erhöre vns

Erbarm dich vber vns.

Derſchon vnſer lieber Herr Gott.
 Hilff vns lieber HERRE Gott.

Begüt vns lieber HERRE Gott.

og helt andre melodiformler. Vi skal igen se en lille prøve. (Eks. 2). Det skal lige bemærkes, at begge litanierne kun har melodi til og med det afsluttende kyrie. Versikel- og kollekt-afsnittet, som følger efter, er noteret uden noder. — Ingen af disse litanimelodier kan siges at betegne et fremskridt. Den latinske er så forenklet, at den er blevet monoton, og den tyske er, selv om den har noget mere afveksling, også temmelig ensformig — især den uændrede svarmelodi fgfg —, så det, der åbenbart er tænkt som dens styrke, den lette tilegnelse, bliver vejet op af det negative moment, forstærkningen af litaniets fare for at blive en grå ordmasse uden liv, når der ikke skabes en vis afveksling i foredraget.

Vi har nu trukket baggrunden op for det, som er vort egentlige emne: Litaniet i den danske kirke, og da særligt: Litaniet i den danske kirke efter reformationen. Forud for reformationens indgreb i dansk gudstjenesteliv må vi — som allerede nævnt — regne med, at vi her i Danmark fulgte romerkirkens praxis, og vi har som før omtalt også flere vidnesbyrd om, at det har været tilfældet. Men ved lutherdommens indtrængen i Danmark bliver alt, hvad der vedrører gudstjenesten, taget op til revision. Vi véd alle, hvordan den nye lutherske salmesang med vældige brød ind over landet og i løbet af nogle generationer voksede fast i den danske kirkes gudstjeneste, så den for bestandig formedes i nye former. Her var både tekster og melodier i de fleste tilfælde nye, men intet gammelt standsede dem; der var ikke noget, der skulle ryddes af vejen, for at de kunne komme til at virke.

Anderledes lå det med melodierne til de liturgiske prosasange, de almindelige »messetoner« (kollekt-, epistel- og evangelietone), nadvermusikken og de mere kunstfærdige korsange. Her var den gregorianske tradition stærk. Her var noget, der formåede at gøre modstand, noget, der ikke uden videre lod sig vælte over ende. Vi ser derfor, hvordan den lutherske reform på dette område bliver mindre gennemgribende. Mange eksempler viser, hvordan man for prosateksternes vedkommende reformerede i Luthers ånd, oversatte til modersmålet og udrensede den papistiske surdej, men samtidig bibeholdt de

gamle gregorianske toner, også hvor der forelå nye melodier fra Wittenberg, og uanset, at Luther direkte havde vendt sig mod bevarelsen af gregorianske melodier til oversatte tekster. Den gregorianske tradition var stærk. Den lod sig ikke kue af de nye forsøg på liturgiske prosamelodier, og den havde heller ikke nødig at neje sig. Over for de lutherske salmelodier og svækket af indre forfald måtte den i tidens løb give op, men det betød ikke, at en ny liturgisk prosasang opstod, men simpelthen, at prosasangen helt eller praktisk talt helt forsvandt ud af den lutherske gudstjeneste.

Med det, der her er sagt, har vi i virkeligheden allerede karakteriseret litaniets udvikling i den danske kirke efter reformationen. Vi kan meget kort udtrykke, hvordan det gik med litaniet i selve reformationstiden: I henseende til tekstens formning og litaniets liturgiske anvendelse fulgte man uden forbehold Luther, men i musikalsk henseende sejrede den gregorianske tradition. Det vi finder i de danske salmebøger, hos Thomissøn og Jesperssøn, er et dansk litani på grundlag af Luthers form, men med en melodi, som ikke stammer fra Luther og hans kreds, men som umiskendeligt er en version af den traditionelle litanimelodi.

Først et par ord om teksten. Allerede i de tidlige danske salmebøger (Malmø 1533, Rostock 1536) finder vi den for-danskede form af Luthers tyske litani, praktisk talt helt som senere hos Thomissøn og Jesperssøn, blot uden noder. Det er kun lidt, man har ændret ved Luthers tekst, men et par karakteristiske småændringer skal dog nævnes. Sammen med Luther udelader man bønnen om beskærmelse mod jordskælv, der ikke synes særlig påkrævet under nordlige himmelstrøg; Luthers »fra hagl og uvejr« bliver til det for danske forhold virkelig meget gode, rummelige udtryk: »fra utimeligt vejrlig«; Luthers »fra krig og blod« bliver til »fra krig og blodstyrtning«, som næsten bringer tanken hen på datidens manglende tuberkuloseforsorg. I bønnen for dem, der trænger til hjælp, har man slået svangre og spæde, børn og syge, fanger, enker og faderløse sammen i een anrøbe: »Forsørge dem alle, som ere hjælpeløse«. På et punkt har man ikke fulgt Luther, men grebet til-

bage til gammel praxis: Versiklerne — ps. 106, 6; 103,10; 102, 2 — er atter stillet sammen for sig, efterfulgt af kollekter. Både i de to tidlige salmebøger og hos Thomissøn er der sat tre kollekter, der tydeligt nok skal supplere hinanden, ikke afveksle, den første »En bøn om syndernes forladelse«, den anden »For kongen og rigens råd«, den tredie »Om fred«, mens Jespersøn bare siger: »Herefter læses nogle bønner af alterbogen/eller andre efter lejligheden«. — I denne form blev litaniet sunget i den danske kirke gennem 2—300 år (kun med ændring for kollekternes vedkommende).

Melodien til det danske litani er formet efter samme mønster som romerkirkens litani, men har både melodiske ændringer og forenklinger, som forandrer det samlede indtryk ikke helt uvæsentligt. Ganske vist må man ikke uden videre opfatte alle afvigelser fra den nu knæsatte litaniform i graduale romanum som ændringer, for både ved salmemelodierne og de liturgiske prosastykker må vi regne med, at tilsyneladende afvigelser i virkeligheden ofte skyldes, at Thomissøn og Jespersøn går ud fra en tradition, som er forskellig fra den, som man i den senere tid gennem historisk forskning har fundet tilbage til og benyttet som grundlag for rekonstruktion. Den gregorianske tradition i Danmark ved midten af det 16. århundrede en en sen og fjern tradition, når den bedømmes ud fra klassiske gregorianske traditioner. Men den er det faktiske udgangspunkt for udviklingen i den dansk-lutherske kirke, og kendte vi den i alle enkeltheder, ville vi uden tvivl kunne påvise, hvordan mange tilsyneladende ændringer i virkeligheden skyldes, at den før-reformatoriske tradition afveg fra den nu fastslåede på ganske samme måde. Når f. Eks. indledningen til det danske litani, kyrie-melodien, i stedet for formlen

Kyrie eleison   har   Kyrie eleison
 c aa a ag a   c aa a a a

uden nedgang til g, så kan vi finde paralleller til det i andre samtidige kilder (f. eks. et vesttysk processionale fra 1597, cit. P. Wagner, Einführung III, S. 263), og vi har lov at antage, at man sang sådan også herhjemme i tiden op mod reformationen. Uden derfor at ville lægge en

tendens til reformering ind i det, skal vi blot konstatere de væsentlige forskelle mellem Thomissøn/Jesperssøn og den før demonstrerede romerske litanimelodi (Jf. eks. 3, der viser Thomissøns redaktion i Kingos udgave 1699. — Mærk sidernes rækkefølge: $\frac{1^4}{2^3}$).

Efter kyrie i den omtalte lidt forenklede form

Kyrie eleison

c a a a a a

følger den tilsvarende anrøbelse på dansk i en lidt enklere form end den latinske:

Herre Gud Fader i Himmerig/ forbarme dig over os

c c c c c c d c c c c c a h c

i stedet for:

Pater de coelis/ miserere nobis

c c c d h h h a h c c

måske dikteret af en vis frygt for ledetonen h, noget der kendes både i vore folkeviser og i gregorianske melodier fra nordeuropa («germansk tradition»); melodien til det følgende afsnit har i stedet for formlen

Propitius esto/parce nobis Domine

c c h a c d h c a g a g f

denne:

Vær os barmhjertig/Spar os kære Herre Gud,

c c h d e c c h a h a g

d. v. s. forsætningen er den samme som ved det næstfølgende afsnit (peccatores), mens eftersætningen atter er en variant af den tilsvarende latinske; ved næste afsnit er forsætningen den samme: c---hde i begge former

Peccatores = Vi arme Syndere gøre vor Bøn til dig,

c h d e c - - - - - c h d e

mens eftersætningen er forenklet, så den bliver identisk med den, vi før havde til »forbarm dig over os«:

Hør os kære Herre Gud

c c c c a h c

i stedet for

te rogamus audi nos;

c h a g a h c

i det næste afsnit (Agnus Dei) er slægtskabet igen umiskende-

Efter at Evigheden er Gæst for Alveret:
 Gæder vor ubi Symmerich / feir-bæst ed.
 Efter Evangelium et Gæst for Alveret:
 Sva hebe ut tend heilig Alver. pag. 6.

Efter:
 I hende sed / hvad der Sånge om Serbhogme paa viff
 Efter om Svanet.

Sitar efter Prædiken og Bønnen:

B. rre. E-le-son. Gud Søder Serbarne dig.
 Serre-E-le-son. Givt. sic Serbarne dig.
 Serre-E-le-son. Herre best: Sand Serbarne dig.

Ser. re Gud Søder i Sijn. me-son /
 Ser. re se Herrens Ser. re /
 Herre Gud heilig Sand / Sand Serbarne dig.

Ser-bar-ne dig of- ver os.

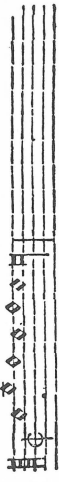
Ser og Ser-bar-ria! Ser og Ser-bar-ria!
 Ser og Ser-bar-ria! Ser og Ser-bar-ria!

E ij

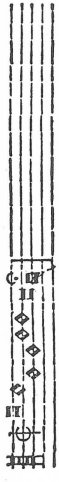
2f

O du Gud's Lam som bar Særlings Sinder /
 O du Gud's Lam som bar Særlings Sinder /
 O du Gud's Lam som bar Særlings Sinder /

Serbarne dig efter os!
 Serbarne dig efter os!
 Serbarne dig efter os!

Ser-re E-le-son.

Gud Serbarne dig efter os.

Ser-re E-le-son! Ser-re E-le-son!
 Ser-re E-le-son! Ser-re E-le-son!
 Ser-re E-le-son! Ser-re E-le-son!
 Ser-re E-le-son! Ser-re E-le-son!

Dg der paa / maat dend dertil hørige Collect
 er afslungen af Præsten

Ser og Ser-bar-ria! Ser og Ser-bar-ria!

Ser, sig- bed Ser og Gud Ser-bar-ria!

Sjæl alle le Synder/
 Sjæl alle Sidska, vel, se/
 Sjæl alle det / som Synd er/
 Sjæl en U-forsvarende / Synd og brød Død/
 Sjæl Uvillens / Hænger og Dyr Tid/
 Sjæl Krig og Død-skriftning/
 Sjæl Syner og Sværgagt/
 Sjæl Uvindelig Begrav/
 Sjæl dem Begrave Død.

Sjæl alle le Synder / . . . . . Guds-les Sinds/
 Sjæl alle Sidska, vel, se / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl alle det / som Synd er / . . . . . Sjæl Død/
 Sjæl en U-forsvarende / Hænger og Dyr Tid / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl Krig og Død-skriftning / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl Syner og Sværgagt / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl Uvindelig Begrav / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl dem Begrave Død / . . . . . Sjæl Svær.

Sjæl alle le Synder / . . . . . Guds-les Sinds/
 Sjæl alle Sidska, vel, se / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl alle det / som Synd er / . . . . . Sjæl Død/
 Sjæl en U-forsvarende / Hænger og Dyr Tid / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl Krig og Død-skriftning / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl Syner og Sværgagt / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl Uvindelig Begrav / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl dem Begrave Død / . . . . . Sjæl Svær.

Sjæl alle le Synder / . . . . . Guds-les Sinds/
 Sjæl alle Sidska, vel, se / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl alle det / som Synd er / . . . . . Sjæl Død/
 Sjæl en U-forsvarende / Hænger og Dyr Tid / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl Krig og Død-skriftning / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl Syner og Sværgagt / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl Uvindelig Begrav / . . . . . Sjæl Svær/
 Sjæl dem Begrave Død / . . . . . Sjæl Svær.

Sjæl alle le Synder

Sjæl alle le Synder

Sjæl alle le Synder

ligt i forsætningen, men eftersætningen er temmelig forskellig fra gradualets, og i det afsluttende kyrie er det svært at se noget slægtskab overhovedet.

Sammenfattende kan vi sige om den danske litanimelodi: Der er ingen som helst tvivl om, at den er en udløber af den gregorianske litanitradition, ikke af Luthers litanimelodier; det indledende kyrie er helt på linie med de før-reformatoriske former, og den egentlige litanibøn er, omend forenklet og delvis melodisk ændret, tydeligt nok af samme rod, mens slutningen ikke så klart ses at høre sammen med den før-reformatoriske litanitradition. Lige som Luthers latinske litanier er den danske litanimelodi noget forenklet, men forenklingen er ikke så gennemgribende; trods alt er der skabt nogen afveksling, selv om faren for en vis monotoni ikke helt kan siges at være udelukket.

Denne form af litaniet finder vi som allerede sagt hos Thomissøn og Jespersen, i det 16. århundredes to grundlæggende kirkesangbøger, men endnu i Kingos graduale 1699 står litaniet aldeles uforandret i denne form (eks. 3). I den første danske koralbog, Breitendichs fra 1764, møder vi derimod litaniet i en form, som nok ved nærmere eftersyn viser sig at være den gamle, men den har unægtelig fået en »make-up«, som ikke står den an. Den er udsat for orgelledsagelse, og den har fået en mængde små pyntekrøller, som til tider gør det vanskeligt at finde melodien. Men det er faktisk den samme (Jf. eks. 4). I realiteten må vi dog nok regne med, at man de allerfleste steder, i hvert fald da på landet, stadig brugte Kingos graduale, så Breitendichs form har næppe haft stor udbredelse. — Mindre end 20 år efter Breitendichs koralbogs fremkomst må den vige pladsen for en ny koralbog, Schiørrings fra 1781, og i den møder vi en overraskelse: Den gamle litanimelodi er forladt og Schiørring fremlægger med 250 års forsinkelse melodien fra Luthers tyske litanier til brug i den danske kirke. Hans redaktion er — som man måtte vente efter det sene tidspunkt — noget læmpet; dels er der tale om egentlige melodiske ændringer, dels om de for det 18. århundrede uundgåelige ledetonevirkninger, og naturligvis er også her det oprindelig eenstemmige recitativ udsat for orgelledsa-

Litaniet.

Ky : ri : e   E : lei : son,   Gud Fader forbar : me dig,   Chri : ste

E : lei : son,   Chri : ste, for : barme dig,   Ky : ri : e   E : lei : son.

Herre Hellig Aand, for : barme dig.   Herre Gud Fader i Himme : len,

• Forbarme dig o : ver os,   Herre Jesu Verdens Frel : se : re,   Forbarme dig

o : ver os.   Herre Gud Hellig Aand, sand Trostermand,   For : barme dig

• o : ver os.   Vær : os barmhert : sig,   Spar os liere   Herre Gud;   Vær :

Eks. 4. Breitendich 1764

gelse (eks. 5). Men iøvrigt gælder det også om Schiørrings form, at den fik meget lidt betydning i den danske kirke, da koralbogen atter blev afløst af en ny, Zincks, i løbet af en snes år, og i den tid næppe nåede at få indgang stort mere end Breitendichs koralbog. Der var dog to steder, hvor Schiørrings koralbog fik større betydning: Sønderjylland og Norge, og begge steder får også denne litaniform varigt fodfæste, men det kan vi lade ligge her. I den nye koralbog, Zincks, er litaniet helt gået ud, idet det ikke findes i den tilsvarende salmebog, Evangelisk-kristelig Psalmebog fra 1798. Først ind i det 19. århundrede dukker det op igen under nye forhold, men inden vi kommer til udviklingen i det 19. århundrede, må vi først se lidt på et spørgsmål, som vi kun lige fik strejft før: Spørgsmålet om litaniets anvendelse og funktion i den danske evangeliske kirke.

Litaniets særlige plads i den lutherske kirke blev, som før omtalt, hverdagsgudstjenesterne, især en eller to faste ugentlige hverdagsgudstjenester. Luther henviste afsyngelsen af litaniet til onsdag og lørdag. I den danske kirke blev de to særlige ugedagsgudstjenester — med litanie i hvert fald på den ene — tidligt fastlagt til onsdag og fredag. I kirkeordinansen fra 1539(40) hedder det, at »de vanlige Litanier skulle i det mindste sjunges en sinde om Ugen efter Prædikenen, hvilken Dag Sognepræsten vil«, og lidt længere henne: »Tøsser (5: to gange) om Ugen skal i det højeste prædikes i Stederne, om Onsdagen og Fredagen. Men naar aabenbar Nødtørftighed sig begiver, da kan man vel tage de to Dage til«. Litaniet kunne dog også synges om søndagen, i hvert fald på landet, »om den menige Nødtørftighed det saa udkræver« eller som det hedder et andet sted: »om der er nogen synderlig Nød for Haande, da sjunges en Psalme, at Gud den os naadelig fravender, eller læses Litanier, og siden en Kollekt, som lyder om samme Nødtørftighed«. Det vil sige, at vi allerede her i den dansk-lutherske kirkes første autoriserede gudstjenestehåndbog klart har fastslået to forskellige funktioner for litaniet: at indgå i de almindelige ugedagsgudstjenester som en slags aktiviseret kirkebøn, og at tjene som særligt udtryk for en bodsstemning i

61.

Gitarrikket.

1ste Chor.

2de Chor.

Sø . ti . e . e . se . i . son , Gub . Ga . der for . bar . me dig ! Chri . ste e . se i . son ,

Chri . ste for . bar . me dig ! Sø . ti . e . e . se . i . son , Her . re Jes . us Gub .

Ga . der i Him . me e . sen ! Her . re Je . sus Gub . Der . se . se . re ! Her . re Je . sus Gub . me . se .

Her . re Gub . Der . sig Gub . land Her . re , Her . re , Her . re ! Her . re ob . barm .

svære tider, altså temmelig nær de samme to funktioner, som vi kunne påvise i tiden før reformationen.

Følger vi litaniets vej gennem salmebøgerne og de liturgiske håndbøger og forordninger frem til slutningen af det 18. århundrede, vil vi se, at den linie, eller de to linier, der her er afstukket, er bestemmende for hele denne tids udvikling. Litaniets plads bliver først og fremmest ved de »ordinære bededage« som onsdags- og fredagsgudstjenesternes navn bliver, desuden ved de særlige bededage eller »bods- og bededage«, som forordnes ved tid og lejlighed, enten ved truende naturkatastrofer — som ved en stor komets tilsynkomst i 1580 —, ved krige eller andet ondt. Hos Jespersen står litaniet under de stykker, der hører til »Om odens dags Bededage«, i Kingos gradual under rubrikken »Paa de ugentlige Bededage om Fredagen og Onsdagen« og i Kingos og Guldbergs salmebøger med deres ordning efter kirkeåret finder vi litaniet under »Almindelige Psalmer paa Bededagene«. De nærmere regler for litaniets udførelse finder vi i kirkeritualet af 1685, hvor det under »II Art. / Om Fredagen og Onsdagen« hedder: »Naar Præsten gaar ned af Prædike-Stolen, begynde tre af Skole-Børnene, som sidde paa deres Knæ i Chorsdøren, eller for Alteret, hvor ingen Chorsdør er, at synge Litaniet, hvilket svares igen hver Gang af Choret, indtil de tre sidste Versicler, som Præsten siddendes paa Knæ for Alteret i Messe-Skjorten selv udsynger med en paafølgende Collect, som bedst skikker sig paa Tiderne, og svares dertil af Choret, som sædvanligt« ... »Paa Landet synger Degnen Litaniet paa Knæ for Alteret, ligesom Skole-Børnene i Købstæderne, og Menigheden svarer«.

Ved siden af disse ordinære bededage forordnedes især i det 17. århundrede ekstraordinære bededage, som ved forordningen af 1686 sammensluttedes til een »almindelig ekstraordinær Bededag«, den endnu i år (1948) på sin gamle plads fejrede »Store bededag«. Med afholdelsen af disse ekstraordinære bededage, ofte med stærkere fremtrædende præg af bodsdage, er det som om der efterhånden stærkere påtrykkes litaniet en karakter, som det kun delvis har haft fra først af. Det opfattes ikke længere som en almindelig kirkebøn, men

eensidigt som en bodsøvelse. Meget karakteristisk er det, at vi endnu i Thomissøns Psalmebog (1569) finder litaniet under overskriften »Om Bøn og Taksigelse«, men hos Pontoppidan (1742) under »Psalmer i almindelig Nød og Lande-Plager«. Det er formodentlig i nogen grad denne fornemmelse af litaniet som noget udpræget pønitenseagtigt, der har gjort, at den Evangelisk-kristelige Psalmebogs fædre følte sig fremmede for det og lod det glide ud. Nogen formelig afskaffelse af litaniet synes ikke at have fundet sted. Rothe siger i sin bog om det danske kirkeår, at det »egentlig aldrig er afskaffet, men stiltiende fralistet Menighederne ved den Reform, Psalme-sangen undergik ved Indførelsen af den evangeliske Psalmebog«. Men i virkeligheden har Evang.-krist. Psalmebog vel blot draget konsekvensen af, at de ugentlige hverdagsgudstjenester mere og mere faldt bort, så litaniet efterhånden blev hjemløst i kirken. Og en udvikling af denne art foregår jo altid gradvis og med store lokale forskelle, ikke mindst mellem land og by. Et ganske morsomt vidnesbyrd om litaniets udøvelse i hvert fald omkring 1790 findes i Oehlenschlägers »Frederiksberg-digt«, hvor han mindes sin barndoms kirketjenester bl. a. i dette vers:

»Om Somren kun i Trinitatistiden
 Med liden
 Opmærksomhed jeg hørte til.
 Bag Orglet med de andre Byens Poge
 I Kroge
 Aftalte jeg det kære Spil;
 Og mens de sang derinde Litaniet,
 Jeg spilled Klink med Bernt paa Sacristiet.«

Men et halvt århundrede senere synes det næsten helt forsvundet i hvert fald i København. Engelstoft siger i sin fortræffelige bog om liturgiens historie i Danmark (1840): »Fredags- og Onsdags-Prædiken beholdtes vel i Købstæderne for Altergangens Skyld, men der er næppe mange Kirker, i hvilke et Par Strofer af Litaniet — ligesom til Minde om den gamle

Bededagstjeneste — endnu høres, saaledes som i Trinitatis Kirke i København.«

Omtrent samtidig med denne udtalelse af Engelstoft sker det ikke destomindre, at et nyt litani-forslag kommer frem: Mynsters litani-redaktion med Weyses musik. Selv om litaniet var gledet ud af salmebogen, var det ikke gået ud af alterbogen. Det findes endnu uforandret så sent som i udgaven af 1882. Da Mynster i 1839 udgav sit aldrig autoriserede forslag til en ny alterbog og et nyt kirkeritual, søgte han også at holde liv i litaniet, som han meget naturligt placerer på Store bededag. Det hedder hos Mynster: »Paa Almindelig Bededag udføres, hvor det kan ske, Litaniet, i Stedet for Collecten, ved Vexelsang mellem Præsten og Choret; men hvor Litaniet ikke kan udføres, bruges den Collect, som findes i Alterbogen for denne Dag.« Det er bemærkelsesværdigt, at brugen af litaniet er gjort afhængig af udførelsesmulighederne, og ikke mindre, at udførelsen er lagt i andre hænder. Præsten skal nu synge det, som før skolebørnene eller degnen tog sig af, og koret har overtaget menighedens funktion. Det kan kun kaldes et tilbageskridt, at menigheden er skudt ud, og det er næppe praktisk at lade den egentlig musikalske opgave i så høj grad bero hos præsten. — I litaniets tekst har Mynster gjort forskellige småændringer og een væsentlig: Versiklerne er flyttet op i spidsen af litaniet lige efter det indledende: Kyrie eleison, Christe eleison. (Ellers er den mest iøjnespringende ændring, at afsnittet, der begynder: For din hellige Fødsels Skyld, er lavet om til 3. person: For Jesu, vor Frelzers Skyld, o. s. v.).

Det er Mynsters litani-forslag, som Weyse har komponeret og føjet ind bag i den koralbog, han udgav i 1839, og som ellers i det væsentlige blot var en nyudgave af Zincks koralbog. Om han selv eller Mynster har taget initiativet til udarbejdelsen, får vi ikke at vide. Det hedder i forordet blot lakonisk: »De under No. 94, 124 og 135 forekommende Melodier og Litaniet ere komponerede af Undertegnede«. Weyses musik til litaniet er holdt i en kantateagtig, let dramatisk betonet, stærkt harmonisk præget recitativstil, som lidt bringer Hartmanns senere »liturgiske musik« i erindring. (Eks. 6).

Litaniet.

Chor.

Andante.

dolce.

Ky - ri - e E - lei - son. — Chri - ste E - lei - son.

Præsten, reciterende uden at binde sig til Takt.

Chor à tempo. :

Vi ha - ve syn - det med vo - re For - fæ - dre.

Vi ha - ve for - skyldt din Bø - des

Præsten.

Dom - me. O Her - re! hand - le il - se med os ef - ter vo - re Syn - der

Hvor meget den er kommet i brug, er mig ikke bekendt. Jeg véd ikke nogensinde at have hørt den eller hørt om dens anvendelse. Foruden i de senere udgaver af Weyses koralbog er den optrykt (eenstemmig) i P. G. Kochs »Ny dansk Messebog« (Haderslev 1853). Men mon det ikke er den eneste del af Mynsters alterbogsforslag, som virkelig kom ud over forslagens form?

Den anden litanibearbejdelse, som vor salmebog hentyder til, Berggreens, fremkom i hans »Antiphonale« 1867, men forordet oplyser, at det er komponeret 1853 og første gang udført i Garnisons kirke på Store bededag samme år. Berggreens litanii (sb. 220) er en gengivelse af brudstykker af litaniteksten: O du Guds Lam/Kyrie (een gang)/versikler — suppleret med en af alterbogens litanikollekter, komponeret som en slags eenstemmigt recitativ, og til slut et amen—kor. Hvem der har ansvaret for denne tekstredaktion ses ikke, men formodentlig er det Berggreen selv. En tilsvarende forkortet form af det Mynster-Weyse'ske litanii (sb. 219) fremkommer i P. A. Fengers tillæg til salmebogen 1857; her er kun begyndelsen: (kyrie/versikler/Herre Gud Fader (dansk kyrie)) og slutningen (O du Guds Lam) medtaget, men hele den egentlige litanibøn udeladt.

I 1. tillæg til Roskilde konvents salmebog (1872) optoges teksten til begge disse litanibrudstykker — dog med udeladelse af den hos Berggreen optagne kollekt — det første med overskrift »efter Alterbogen; med Musik af Berggreen«, det andet »Eller efter P. A. Fenger; med Musik af Weyse«, og derfra går de igen over i vor salmebog som de to numre, vi begyndte med at tale om. I begge tilfælde drejer det sig om omtrent de samme led af litaniets begyndelse og slutning: Kyrie, versikler og Agnus Dei, blot i forskellig sammenstilling. Som de står her, har de mistet karakteren af almindelig kirkebøn og er blevet syndsbekendelse og kyrieråb alene. Det er derfor forståeligt, at man har sat dem sammen med salmerne til fasteafsnittet, men mindre forståeligt, at der, som vi talte om det før, i salmebogens forslag til salmevalg blot henvises til dem under en generel henvisning ved langfredag, men ikke ved store

bededag, deres hævdvundne plads fra gammel tid. Deres placering må ses som et udtryk for, at de ikke på det tidspunkt, da salmebogen blev til, var i levende brug, og indtil Laub komponerede sin litani-musik, har der næppe heller været megen anvendelse for dem.

Et par spor har disse litani-stumper dog sat omkring århundredskiftet. I Attrup og Cederfeld de Simonsens samling af melodier til Roskilde konvents salmebogs 2. tillæg findes en redaktion af det Berggreen'ske litani-brudstykke, tilpasset melodiformler fra den gamle danske litani-version. Udgiverne siger i forordet om dette forsøg: »Foruden det Antal Melodier, som det nyeste Psalmebogstillæg syntes os at kræve, have vi tillige optaget en anden Melodi til Litaniem, der er lettere end de, der for Tiden ere i Brug her i Landet, som alle kræve en mer eller mindre kunstnerisk Udførelse og derfor kun de færreste Steder kunne benyttes ved Gudstjenesten. Den her optagne Melodi er afpasset til Nr. 715 a i det første Psalmebogstillæg paa Grundlag af Melodien i Kingos Gradual og frembyder ingen store Vanskeligheder for Præst og Menighed«. Selv om den foreliggende redaktion ikke er tilfredsstillende, er forsøget på at knytte tråden tilbage i sig selv bemærkelsesværdigt. — I Mallings og Madsen-Stensgaards melodisamling (1903) genoptrykkes den samme version (uden kildeangivelse) og tillige Weyses litani, reduceret til de i P. A. Fengers redaktion optagne stykker. Derimod har Bielefeldt ingen melodi til litaniem.

Foruden de litaniforslag, der foreligger udgivet på tryk, har der formodentlig også eksisteret andre kompositioner, som har været i brug i enkelte kirker eller egne, hvor man har villet bruge litaniem, efter at det igen forelå i salmebøgerne. I hvert fald har Gade komponeret et Litani, ikke noget særlig levende stykke musik, men dog af en vis værdighed, som det meste af Gades kirkemusik. Det er næppe i brug noget sted nu, men det har været brugt endnu i mands minde i Holmens kirke, og det må formodentlig siges at have givet anledning til, at Laub komponerede sit Litani — »Litani efter gl. kirkelige Motiver« kalder han det — til afløsning af det i foråret 1922,

på et tidspunkt, da han netop efter Wøldikes opfordring skrev forskellige korstykker til brug for Holmens kirkes kor, dem der blev trykt i samlingen »Aandelige Sange« 1925 og senere udgivet i et hæfte med Laubs liturgiske musik i »Folke- og Skolemusik«. Laub har lagt salmebogens 219 til grund (den Fenger'ske reduktion af Mynsters litaniforslag), men ændret lidt i det; han har flyttet det danske kyrie (»Herre Gud Fader i Himlen«) hen i spidsen i stedet for det græske kyrieråb, som udgår både her og i slutningen; versiklerne er uforandrede, men i stedet for det afsluttende »O du Guds Lam« i prosaform er henvist til Grundtvigs »O du Guds Lam« i salmeform. (Salmebogens Nr. 218). — Begyndelsen af kyriet (»Herre Gud Fader«) er bygget over kyrie XVIII fra *graduale romanum*. Resten er vistnok frit formet.

Laubs litani-komposition har fået ikke så lidt udbredelse og må vist have en væsentlig del af æren for, at der i det hele taget er skabt interesse for litaniet igen. Der kan heller ikke med rimelighed rejses diskussion om dets kunstneristiske kvalitet. Det er som alt, hvad Laub har givet fra sig, præget af fornemhed i udførelsen og en sans for musikkens opgave som ordets tjener, som i hans tid var enestående. Når det alligevel ikke kan siges at have løst litaniproblemet, skyldes det ikke manglende lødighed, men at Laubs litani trods alt ikke i tilstrækkelig grad er blevet en nyskabelse. For der skulle en nyskabelse til, ikke blot i rent musikalsk, kompositorisk henseende — musikalsk *har* Laub nyskabt — men i henseende til tekstens hele anlæg og udførelsesmåden. Det brudstykke af litaniet, som Laubs litani-komposition er bygget over, er jo ikke noget litani i egentlig forstand. Vekselbøns-princippet, det egentlige litani-princip, er hos Laub — som hos Weyse og Berggreen — overført på versiklerne, litaniets ud klinging, mens der mangler det væsentlige i litaniet, en kirkebøn, hvis udformning kan afpasses efter skiftende lejligheder, med menighedens tilslutning i form af korte svarstrofer (»Hør os, kære Herre Krist«, »Formbarm dig over os«). Og svarstroferne er hos Laub, som hos Weyse og Berggreen, umiskendeligt præget af, at de er tænkt for kor, ikke for en jævn menighed.

Der foreligger fra de senere år i hvert fald to forsøg på at forme et virkeligt litani med dansk tekst, det ene i »Bibelske Psalmer« 2. udg. (v. Gunnar Pedersen), det andet udgivet i Dansk Kirkesangs årsskrift 1945—46, ved Mogens Buch og Finn Viderø. Det første bygger på *graduale romanum's* litaniform; det andet slutter sig til Laubs litani, som er indpasset som afslutning på litaniet. Jeg skal ikke her tage stilling til disse to forslag, men blot fremhæve dem som udtryk for en forståelse af, i hvad retning en fornyelse af den danske litanitradition må gå. —

Skal jeg sammenfatte resultatet af de overvejelser, der for mit vedkommende har meldt sig ved studiet af den danske litanitradition, må det blive noget i følgende retning. Rent historisk repræsenterer den udvikling, der har fundet sted, på meget typisk vis hele udviklingen indenfor den danske gudstjeneste med hensyn til de liturgiske prosastykker. En gradvis voksende domineren af salmesangen trænger dem mere og mere i baggrunden, og et musikalsk forfald (på dette specielle område) gør dem fremmede og tager i dobbelt forstand livet af dem, så de omkring 1800 går helt ud. I løbet af 19. århundrede kommer der begyndende forsøg på at oplive dem igen, men uden at de knyttes organisk til gudstjenesten, og uden at der gennem en virkelig liturgisk-musikalsk fornyelse er skabt basis for at gøre dem for alvor levende påny. Laub har også på dette felt givet en indsats af afgørende betydning, selvom han ikke her blev fornyer i samme grad som på salmemelodiernes område. Og den vågnende interesse for en liturgisk fornyelse har allerede fremkaldt forsøg på at forme et litani mere i overensstemmelse med, hvad det har været i tidligere tider.

Om denne udvikling skal føre til, at vi påny får litaniet knyttet til dansk gudstjeneste — på den ene eller anden måde — på organisk vis, tør jeg ikke driste mig til at spå om. Men det forekommer mig, at der foreligger en klart afstukket opgave for litaniet, som ikke er løst af noget andet led i gudstjenesten på fuldt tilsvarende vis: at tjene som kirkebøn på en måde, så at menighedens tilslutning kommer mere direkte til udtryk end ellers. Hvis vi skal nå til en sådan løsning, må den

traditionelle fornemmelse over for litaniet som et alene til bodsdage knyttet liturgisk stykke ryddes af vejen. Her som ellers gælder det, at spørgsmålet om en fornyelse ikke er et primært musikalsk, men et liturgisk anliggende, et spørgsmål om det pågældende leds funktion og tekstlige udformning, førend der kan blive tale om et musikalsk spørgsmål. Jeg vil gerne have disse bemærkninger opfattet som en understregning af, at der i litaniet ligger noget værdifuldt, som er blevet glemt eller overset, og som en tilskyndelse til dem, der har sans og ansvar for vor gudstjenestes fortsatte og stadig fornyede liv, om at inddrage litaniet blandt de stykker af kirkens arvegods, som fortjener at ses godt efter, fordi det måske alligevel er af bedre kvalitet end meget fra en senere tid, og måske med en rimelig afpudsning kunne gøre god gavn også fremover.

Jens Peter Larsen.

BIBELSKE PSALMER I NUTIDSBRUG

I den fornyelse af salmesang og kirkemusik, som vi står i i vor tid, er det uundgåeligt, at spørgsmålet om de bibelske psalmer melder sig som et af dem, der må tages op til drøftelse. Man kan selvfølgelig slå sig til ro med, at vi har et stort væld af salmer — altså som vi kender dem fra salmebogen —, så at der er mere end stof nok til opbygning af gudstjenesten, til menighedens lovsang, tilbedelse og bøn. Givet er det også, at når det drejer sig om at tilegne sig vor kirkes salmestof, er der arbejde nok selv for den menighed, der er ret velbevandret i salmebogen.

Men nu forholder det sig jo sådan, at Psalmernes Bog i århundreder har været også vor kirkes salmebog, og når den ikke er det mere, ja end ikke er repræsenteret, bortset fra gendigtningerne, så må man spørge, hvorfor den er forsvundet og om det er rigtigt eller ej, at den er det. I den oldkirkelige og middelalderlige gudstjeneste var salmeteksterne ganske overvejende bibelske, i de fleste tilfælde hentet fra Psalmernes Bog. Dette gælder messeleddene: introitus (indgangsverset), halleluja, graduale eller tractus (versene mellem læsningerne), offertoriet (verset under frembæring af offergaverne), nadversalmerne: sanctus-benedictus (fra Es. 6v3 og ps. 118v26&25), agnus dei (Johs. 1,29) og communionsverset (under uddelingen af sakramentet). Flere af de andre messesange var stærkt bibelsk prægede, og den helt frie digtning, f. eks. sekvensen, havde en beskeden plads ved messen. Da messen i tiden efter reformationen blev omdannet, fortrængte den strofiske salme disse bibelske sange; i begyndelsen var det dog ofte gendigtninger af bibelske psalmer, men udviklingen medførte, at disse gendigtninger fortrængtes mere og mere, og at flere af messe-

leddene desuden faldt bort. — I endnu højere grad end mes- sen var tidesangen præget af den bibelske psalme. Medens mes- seleddene kun bringer nogle få vers af den bibelske psalme, blev i tidesangen hele psalmer sunget (læst), ved de længste »tider« 5 psalmer eller mere, ved de korte 3. Desuden var næsten alle de øvrige led, indgangsverset, vekselsangen, de litaniagtige bønner m. m. vers fra bibelske psalmer. Kun hym- nerne, hvoraf der forekom een i hver »tid« var strofiske sal- mer, de såkaldte ambrosianske hymner (eks. slb. 65). I Dan- mark har udviklingen medført, at tidesangen gik i forfald og den bibelske psalme med den. Årsagen hertil må i det væsent- lige søges deri, at varetagelsen af tidesangen blev overdraget latinskolerne, som, idet de løsnedes fra kirken, mere og mere mistede sansen for opgaven som et centralt kirkeligt anliggen- de som kirkens daglige bøn. Allerede hos reformatorerne mø- der vi den tankegang, at tidesangen skulle bibeholdes, fordi ungdommen skulle opøves i det latinske sprog i den gregori- anske sang. Dette var vel ikke et forkert synspunkt, men at tidesangen herved ikke kunne fastholdes som en kirkelig funk- tion, som et udtryk for kirkens forkyndelse og bøn, er ganske naturligt.

Nu er der dem, der slet ikke vil beklage, at de bibelske psalmer er forsvundet fra vor kirkes gudstjeneste, men som tværtimod vil hilse det med glæde, at vi i stedet for dem har fået de strofiske menighedssalmer. Forholdet var jo også dette, og det må ikke glemmes, at medens den bibelske psalmesang i den gamle kirke væsentligt var kor- eller solosang og menig- heden kun magtede at synge de enkleste melodier, så blev den strofiske salme efterhånden menighedens eje, salmen i dens egen mund. Men dette er ikke den eneste grund til, at man med ligegyldighed eller tilfredshed har set (ser) den bibelske psalme forsvundet fra vor gudstjeneste. Spørgsmålet har en meget nøje forbindelse med synet på g. t.s betydning i menig- hedens liv og dens brug ved gudstjenesten. Der var her ingen vaklen hos reformatorerne eller hos den lutherske orthodoxy; for dem var det g. t.lige profetiske ord et vidnesbyrd om Kri- stus, som skulle høres sammen med apostlenes vidnesbyrd fra

n. t. om ham, der var kommen i kød. Men da det nye videnskabelige syn på bibelen, kaldet bibelkritikken, satte ind, blev g. t. degraderet til blot at være et vidnesbyrd om de forskellige trin i den jødiske religions udvikling og som sådan en hjælp til forståelsen af det nybrud, der skete med kristendommen. Dette er g. t. selvfølgelig også, men det kan ikke undgå den n. t. lige læsers opmærksomhed, at g. t. hos n. t.s forfattere ses som forjættelsen, der med Kristi komme er gået i opfyldelse. De havde ikke det historisk kristiske syn på g. t., og kunne vel heller ikke have det, men de så i g. t. billedet af den lidende og sejrende Kristus og hans fattige, stridende menighed, og de hørte i g. t.s historiske begivenheder og i profeternes ord noget om det, som de oplevede og hørte. Og derfor kunne de gang på gang sige: dette skete, for at det skulle opfyldes, som er talt ved profeten —. Blandt vort slægtleds teologer er der en vågnende forståelse for, at det historiske kristiske syn på bibelen ikke er nok. Ikke i den forstand, at det skal kasseres, for det er nu engang også vort syn på g. t., og vi ville ikke betragte det sandt, dersom vi overhørte, hvad videnskaben sagde; men i den forstand, at når vi skal høre, hvad bibelen har at sige om Kristus, så kan det g. t. lige vidnesbyrd ikke lukkes ude. N. t. henviser jo selv dertil og betragter det som et meget væsentligt led i sit eget vidnesbyrd, som noget, der må høres med, for at billedet af Kristus, kommen i kød, kan blive så fuldstændigt som muligt. Så fuldstændigt, som det nu engang kan blive, i en af mennesker, dog af Guds Ånd vejledede, skreven bog.

Nu vil det imidlertid føre for vidt her at komme nærmere ind på enkelthederne i dette syn, men jeg kan i denne forbindelse henvise til, hvad sognepræst Svend Aage Nielsen har skrevet om dette spørgsmål i »Den nye pagts bibelsyn«, hefte 3 af »For Kirke og Teologi« (Theologisk Oratoriums forlag, Bringstrup, 1948) samt i tillæget og noterne til »Bibelske Psalmer«, 3' udg. (Theologisk Oratoriums forlag, 1948). Når der her til indledning er rørt ved denne sag, skyldes det, at spørgsmålet om de bibelske salmer og deres brug ved vor gudstjeneste i grunden og først og fremmest er spørgsmålet om g. t.s

plads ved gudstjenesten, i menighedens liv og i dens lovsang, tilbedelse og bøn.

Det er nemlig ikke nok, om vi hævder, at vi i de bibelske psalmer står overfor et stykke religiøs eller kirkelig poesi, som i formen er fremragende overfor vore nu anvendte salmer. Forresten er det jo et spørgsmål, om de gør det; og det er også et spørgsmål, om de ikke er iført så forældede klæder, hvad udtryk og billeder angår, at de strofiske gendigtninger eller endog de frie digtninger er dem overlegne som menigheds-salmer i dag. Jeg mener, at de bibelske psalmer, også hvad formen angår, er de strofiske salmer overlegne, fordi disse er mere regelbundne og tvungne i formen, hvad der næsten altid giver et tungere udtryk. Og for den, som blot i nogen måde er fortrolig med den bibelske billedverden, virker de ikke forældede, men tværtimod karske i deres sprog og billeder. Skal salmer altid være umiddelbart forståelige for alle og enhver? Må der ikke også for deres vedkommende være et stykke arbejde, om man vil, et studium, der skal gøres, fordi der her er noget man skal tilegne sig og vokse op til at forstå? Det kan da heller ikke undgå en salmekenders opmærksomhed, at netop de bedste salmer har hentet deres tanker, udtryk og billeder fra g. t.s psalmer. I selve vor salmesang er der et fingerpeg om, at den bibelske psalme er kilden, hvorfra salmerne henter deres styrke og friskhed. Men så må kilden heller ikke glemmes, og så er det et spørgsmål, om ikke de gjorde rigtigst, der drak af selve kilden.

Det er heller ikke nok, om vi hævder, at vi her står overfor psalmer, der kan berige vort musikalske psalmestof med værdifulde melodier, hvadenten det så drejer sig om den bibelske psalmesang i flerstemmig form (falsobordone eller motteten) eller den enstemmige gregorianske sang, hvilken jo naturligt melder sig stærkest, når det gælder de bibelske psalmer. Også dette er jo et spørgsmål. Der er dem, der vil påstå, at vi i den gregorianske sang står overfor et lavt og uudviklet stade i den kirkemusikalske udvikling, i forhold til hvilket den senere udvikling betegner et fremskridt. Og selv om de måske ikke vil sige det, så vil de føle det. Men det må heroverfor erkendes, at

den middelalderlige gregorianske sang betegner et højdepunkt i den kirkemusikalske udvikling, og dens karakter af enstemmighed er ikke et udtryk for primitivitet, men for, at her ligger hele tyngdepunktet i melodien. Th. Laub har da også påvist, at vi her står overfor kirkesangens kilde. »Den gregorianske sang er den ideale liturgiske sang. Og hvor skulle det kunne være anderledes? når den er begyndt på den rette grundvold, med det rette syn på målet, og når alt, hvad der var af musikalske kræfter og genialitet, arbejdede på dens fuldkomngørelse ud fra dette syn, — der var jo ingen anden kunstmusik end den, den var tidens højeste form for musikkultur. Derfor er den også den dag idag lige frisk, og intet forsøg på fornyelse af liturgi kan gå udenom den; af den må læres og af den må øses.« (»Musik og Kirke«, side 24). Alene den grund, at disse toner intet vil være i sig selv, men kun bærere af ordene, skulle gøre det umuligt, at det var for musikkens skyld, at de bibelske psalmer skulle genindføres i vort gudstjenesteliv.

Ønsket om en genoplivelse af den bibelske psalmesang hviler derfor ikke i første række på nogen trang til at berige vor gudstjeneste med bedre tekstlige eller musikalske former. I hvert fald ikke der, hvor den opstår udfra en forståelse af kirken som Herrens tjener i verden med ordet i sin sang og bøn. Der gror ønsket frem af trangen til at lade det profetiske ord fra g. t. lyde, sådan som det nu engang fik form sammen med indhold, ved siden af det apostolske vidnesbyrd fra n. t. (i skriftlæsningerne). Det profetiske ord må også lyde for at gøre det apostolske vidnesbyrd fuldstændigt, det som betragter sig som hvilende på det profetiske. Forjættelse og opfyldelse hører her hjemme i een uløselig enhed. Der kunne rådes bod på denne mangel på g. t.ligt stof i vor gudstjeneste ved at indføre alterlæsninger fra g. t. Her er utvivlsomt en vej fremad, som bør betrædes. Også her ser vi et skred i vor historiske udvikling, fordi netop bortfaldet af tidesangen, hvori der forekom g. t.lige læsninger i stor mængde, har berøvet os disse. Det er værd at bemærke, at den engelske kirke har bevaret disse læsninger i sin morning og evening prayer, som jo netop er tidesang. Der kunne også rådes bod på mangelen, hvis de

g. t.lige tekster blev brugt flittigere som tekster for prædiken, undervisning og bibellæsning. Også dette tiltrænges. Men disse forslag løser ikke spørgsmålet om de g. t.lige psalmer af den simple grund, at de er salmer og derfor bestemt til at synges, d. v. s. være menighedens lovsang og bøn.

Som det vil være mange bekendt, har der i flere år været arbejdet med denne sag indenfor og udfra Theologisk Oratorium. Oratoriet stiftedes i 1927 som en kreds af theologiske studenter, der som det væsentlige i deres fællesskab havde den ordnede fællesbøn, som de samledes til en á to gange om ugen. Naturligt nok fremkom derfor i kredsen ønsket om at lade trykke og udgive en samling af de bibelske psalmer, tilrettelagt så de kunne synges på de oldkirkelige psalmetoner. Dette skete, både for at de kunne få en psalmesamling til eget brug, og fordi de gerne i al beskedenhed ville gøre andre opmærksomme på, at der her kunne være en vej fremad til genoplivelse af den bibelske psalmesang. Planerne resulterede i 1' udgave af »Bibelske Psalmer« 1929. Ved fælles arbejde mellem studenterne foretoges det tekstlige arbejde. Der blev kun medtaget et udvalg af psalmerne, og disse skulle tilrettelægges, så de kunne synges. Til grund for teksten lagdes den nye oversættelse af g. t., som dengang forelå som prøveoversættelse, idet dog såvel den hebraiske grundtekst som Buhls oversættelse blev taget på råd, hvor det ansås for at være gavnligt. Hvad den musikalske tilrettelæggelse angik, henvendte Oratoriet sig til professor ved Københavns Universitet, dr. phil. Erik Abrahamsen, som allerede i tale og skrift havde vist interesse for den gregorianske sang, og bad ham være dem behjælpelig. I en studiekreds, som professor Abrahamsen ledede, angav denne, hvorledes psalmetonerne burde tilrettelægges og anvendes ved de danske tekster, hvorefter studenterne selv foretog udarbejdelsen. Denne udgave var trykt i 500 eksemplarer, og da den i løbet af få år var udsolgt og stadig efterspurgt, mente man at kunne gå til en 2' og omarbejdet udgave, som kom i 1933 i 1000 eksemplarer. I samråd med professor Abrahamsen foretoges en lempelig omredigering af tonerne og lidt andre principper for deres anvendelse blev planlagt, hvorefter under-

tegnede, bistået af daværende organist ved Vartov kirke, Axel Andersen, foretog den egentlige tilrettelæggelse. Også i denne udgave var der tale om et udvalg af psalmerne, men større end ved 1' udgave, og tekstarbejdet foretoges på samme måde som ved 1' udgave. Omkring 1942 var også denne 2' udg. udsolgt, og Oratoriet besluttede derfor at forsøge med en 3' udgave, som skulle være en fuldstændig samling af de 150 psalmer fra Psalmernes Bog, samt en del andre bibelske psalmer fra g. og n. t., de såkaldte cantica. Dette resulterede så i en bog på 331 sider, »Bibelske Psalmer«, 3' udgave, tilrettelagt med oldkirkelige melodier og antifoner af Gunnar Pedersen og med forklarende noter ved Svend Aage Nielsen, (Theologisk Oratoriums forlag, Bringstrup, 1948, pris indb. 8,50 kr., heft. 6,00 kr.).

Det er denne 3' udgave af »Bibelske Psalmer«, der nu i det følgende skulle betragtes lidt nøjere, ganske særligt hvad den musikalske tilrettelæggelse angår. Det siger sig selv, at det følgende ikke kan være en kritisk anmeldelse af bogen, men derimod må være en redegørelse for nogle af de principper, der har ligget til grund for anvendelsen af de gregorianske toner til danske tekster.

I spørgsmålet om tekstformerne forlod vi i 3' udgave helt tanken om en mere eller mindre afvigende tekst fra den autoriserede oversættelse, men valgte at følge denne. Dette skyldes udelukkende, at når det drejer sig om bibelsk psalmesang i den danske kirke, så bør kirkens egen oversættelse bruges, også fordi det er den, der i forvejen er kendt og bruges af danske bibellæsere. Det skal ikke nægtes, at dette princip frembyder nogle vanskeligheder, som hænger sammen med, at oversættelsen tydeligt nok ikke er foretaget ud fra sanglige hensyn. Et par af disse vanskeligheder skal antydes her. For det første er versinddelingen ikke altid korrekt. Her tænkes selvfølgelig ikke på ansættelsen af verstillene, der er langt yngre end selve psalmerne, og som oversættelsen også bryder med (eks. ps. 80 v15—16), men på, at den for den hebraiske digtning så karakteristiske parallellisme ikke altid er gennemført (eks. ps. 1v1, hvor der ikke burde have været to vers men eet). Det skal ind-

rømmes, at dette indeholder mange store problemer, fordi den hebraiske tekst har huller og en del ord, som vanskeligt kan tydes, men der kunne nok foretages en oversættelse, som var bedre til sangligt brug end den autoriserede. Desuden er betoningsforholdene i oversættelsen ikke altid lige gode, hvilket også hænger sammen med, at der ikke er tænkt på, at psalmerne skal synges. Det drejer sig f. eks. om sammenstød mellem to betonedede stavelser eller om tre ubetonede stavelser mellem to betonedede (eks. ps. 74v7, 74v3 og 68v21). Når det drejer sig om ganske ubetydelige sproglige eller retskrivningsændringer, er de dog foretaget (eks. ps. 18v5 »omsluttet« i st. f. »omsluttede« og ps. 148v8 »hagel« i st. f. »hagl«). Endelig nødvendiggør en slavisk brug af den autoriserede oversættelse, at man temmelig ofte må anvende tre-linjede vers, som dannes ved indskydelse af flexa figuren i første halvvers. Dette er slet ikke fremmed for psalmodien, men har her måttet anvendes også i tilfælde, hvor det kunne have været undgået ved en lempeligere oversættelse. Det var således i høj grad ønskeligt, at der kunne foretages en omredigering af den autoriserede oversættelse, som rådede bod på sådanne ulemper og gav en bedre synlig tekst.

Når vi herefter vender os til tonerne til disse psalmer, skal jeg her se bort fra alle ikke gregorianske og flerstemmige melodier. Dette sker ikke, fordi jeg mener, at de skulle være uegnede til at bære de bibelske tekster, det har jo mange af dem tilfulde vist, at de kunne — man tænke her f. eks. på Laubs motteter og meget andet gammelt og nyt stof. Men det sker udelukkende af den grund, at hvis den bibelske psalmesang skal have en fremtid iblandt os som folkelig sang og ikke som kunstsang, så må tonerne være de gregorianske, eller i hvert fald inspireret af dem.

Nu er der flere forskellige sangformer af den gregorianske sang til de bibelske tekster. De samler sig i to grupper: de recitativiske og de melodiske. Indenfor disse grupper er der igen forskellige former. Til de enkleste i den recitativiske gruppe hører f. eks. messetonerne og de toner, som vi har anvendt til de bibelske psalmer, hentet fra psalmodien i tide-

sangen; til de mere udsmykkede i samme gruppe hører f. eks. fadervor- og præfationsmelodierne (anvendt i Dansk Kirkesangs højmesseforslag ved nadveren) og verset i introitus. På samme måde findes der både enklere og mere udsmykkede former i den melodiske gruppe; til de enklere hører f. eks. de fleste af de antifonemelodier, som er anvendt i »Bibelske Psalmer«; til de mere udsmykkede f. eks. antifonerne i introitus og gradualsangene. Det er her vi møder den rigt udviklede melismatik (mange toner på een stavelse), anvendt f. eks. i »Bib. Ps.« nr. 172.

Når det drejer sig om anvendelsen af disse melodier til danske tekster, så siger det sig selv, at de enklere former indenfor begge grupper er de bedst egnede. Dels er de jo betydelig lettere at have med at gøre ved overførelsen til dansk, og dels er de nemmere at lære og tilegne sig. For psalmernes vedkommende må det derfor være de enkle psalmoditoner og de dertil knyttede, i hovedsagen syllabisk (een tone til hver stavelse) prægede antifonemelodier, der bør anvendes.

Vi vender os først til psalmoditonerne, hvoraf der findes 8, svarende til de 8 gamle kirketonearter + den såkaldte tonus peregrinus.

Angående disse melodiers opbygning må jeg nøjes med at henvise til, hvad der kan læses herom i bøger som P. Dominicus Johner: Gregoriansk Koral, dansk overs. ved Johs. Bruun 1931, Knut Peters: Den Gregorianska Sången 1930 eller mere udføreligt i P. Dominicus Johner: Neue Schule des gregorianischen Choralgesanges og Peter Wagner: Einführung in den gregorianischen Melodien bd. III. Det, som vi her vil rette vor opmærksomhed imod, er nogle væsentlige træk ved disse toners anvendelse til danske tekster. Det vil herunder være praktisk umuligt at undgå anvendelsen af en del tekniske udtryk, og jeg skal tillade mig at nøjes med at henvise til forklaringen til disse udtryk, som er sat i »Om benyttelsen af de gamle psalmetoner« i tillæget til »Bibelske Psalmer«. Denne artikel forudsættes iøvrigt bekendt inden læsningen af det følgende.

Der kan i disse toner skelnes mellem melodifigurer, som varieres, alt eftersom hvor betoningen ligger i teksten, og så

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

t. nr.

Musikbilag nr. I

faste figurer, som har deres plads i teksten ganske uanset dennes betoning. Som eksempel på det første kan nævnes mediatio i tone I, hvor det naturlige selvfølgelig er betoning på b og g. (»Om Herrens nåde vil jeg e vigt synge.) Og som

eksempel på det andet kan nævnes initium i alle toner og slutningen på mediatio i tone III, hvor det altid uanset betoning hedder h-a c på de to sidste stavelser. Der ses således at være to forskellige konstruktioner i disse toner og desuden at være en kontrastvirkning mellem de to forhold. I det sidste tilfælde spørges teksten ikke, heller ikke den danske tekst, men i det første tilfælde spørger man, hvor betoningen ligger i teksten. Har man betoning som — ◡ — ◡, — ◡ ◡ — ◡, — ◡ — ◡ ◡ eller — ◡ ◡ — ◡ ◡ kan både b og g betones, men når man møder betoning — ◡ —, — ◡ ◡ — eller — ◡ ◡ —, ændres betoningen. I de to sidste tilfælde må man lade g være ubetonet (eks. »en forfærdelig Gud i de helliges kreds«, »pagten med din tjener har du brudt«. — I sidste tilfælde kunne man have ansat »tjener har du brudt«, men det giver en dårligere betoning). I tilfælde af betoningen — ◡ — må man gå frem til tredjesidste betonede stavelse (eks. »jeg hjem søger deres synd med ris«). Endelig kan betoningen — ◡ ◡ ◡ — ◡ forekomme, og der har vi tilladt os at sætte tre ubetonede stavelser mellem b og g (eks. Ære være Fa deren og Sønnen). P. Wagner påviser i sin bog (Einführung in den gregorianischen Melodien bd. III side 124), at det er korrekt efter klassisk brug. Vi har således såvidt muligt undgået opgang på ubetonet stavelse, hvilket anvendtes i 2' udg. af »Bib. Ps.«, desværre også i mange tilfælde, hvor det var unødvendigt. Iøvrigt kan de ovenfor anførte betoningseksempler ikke dække alle tilfælde, men man må da, især hvor det drejer sig om svagere betonede stavelser, finde den lempeligste form. En op- eller nedgang behøver ikke altid at betyde en kraftig eller i det hele taget nogen betoning, men betoningen lægges, som det er naturligt i den læste tekst.

I nogle toner, II, V & VIII, består mediatio kun af en opgang til heltonen over tuba med påfølgende nedgang til tuba. Ved betoningerne — ◡ eller — ◡ ◡ er opgangen på den betonede stavelse. Ved betonet slutstavelse, ◡ ◡ —, hvor det ikke drejer sig om en svagt betonet stavelse, må det være tilladt at slutte med opgangen til tonen over tuba (mediato correpta), hvad der også kendes eksempler på i klassisk brug, selv om disse tilfælde er mere almindelige på dansk. Men hvor beto-

ningen — ◡ ◡ ◡ forekommer, evt. med en svagere betoning af sidste stavelse, foretrækker vi at gå op på den fjerdesidste betonede stavelse. Man har foreslået i sådanne tilfælde at gå op på næstsidste stavelse, som altså er ubetonet, men dette forekommer os at være et alvorligere brud på mediatio karakter end at sætte tre stavelser efter opgangen. (Eks. ps. 18v5).

Punktum er i de fleste toner den mest udsmykkede figur. Dette skyldes, at det er den figur, der fører recitationen til afslutning og ro ned til eller henimod toneartens grundtone. Til denne knytter der sig særlige vanskeligheder. Foruden nogle, der svarer til dem, vi har omtalt ved mediatio, og som må løses på samme måde, møder vi særlige vanskeligheder ved betonet slutstavelse. I de enklere former for punktum, som i tonerne II, III, IV, V og VIII, løses problemet lettest ved efter klassisk skik at ændre betoningsforholdet, så f. eks. i tone II d betones i stedet for c o. s. v. (eks. ps. 1v1, 9v7, 11v3, 3v5, 4v4). Noget vanskeligere stiller sagen sig ved punktum i tonerne I, VI og VII, idet en ændring af betoningsforholdene her ikke blot ændrer melodien, men også skæmmer den og gør den vanskelig syngelig. For tone I's vedkommende havde vi allerede i 2' udg. af »Bib. Ps.« en særlig punktumsfigur ved betonet slutstavelse, idet vi sluttede på a i stedet for på g. Da punktumfiguren g f g a, men dog uden sammensløjfning af g-a, forekommer i klassisk brug, mente vi at det kunne til-lades at foretage denne ubetydelige ændring, og den har da også vist sig ikke at indeholde praktiske vanskeligheder ved udførelsen. Det må således være bedre at sige (stadig i tone I):

a a a a g f ga a a a g f ga
 »intet er skjult for dens glød« end »intet er skjult for dens

glød«. I 3' udg. har vi foretaget noget lignende med punktum

i tone VI, så at det ved betonet slutstavelse hedder f. eks. »min

a f ga gf a f ga
 sjæl er forladt«, idet g-f sammensløjfes, og ikke »min sjæl er

g f
 forladt«, der bringer en forvrængning af melodien og en meget ubehagelig rytme. I tone VII foretages også ved betonet slut-

stavelse en sammensløjfning af de to sidste toner c-h, eks. »på
^{dd} ^d ^e ^{dd} ^{ch} ^e ^d ^c
 Zion, mit hellige bjerg«, der ellers nok kunne hedde »hellige

^h
 bjerg«. Herved undgås den ubehagelige kuren ned ad en række toner, der ganske berøver denne figur sin særlige karakter og virker ret ubehagelig. — Ved disse lempelige ændringer har vi forsøgt på een gang at værne om figurernes særpræg, samtidig med at vi er kommet det danske sprogs særegne rytme i møde.

Ved de fleste psalmer er der sat en antifon, hvis tekst i regelen er hentet fra selve psalmen og udtrykker en hovedtanke i denne, hvorved den altså virker som en slags omkvæd. Musikalsk har antifonen den opgave at danne rammen om recitationen. Samtidig bringer den tydeligt tonearten ind i de syngendes øren, så at den virker som en intonation, og ved gentagelsen efter doxologien bringer den melodien ned til finalis, grundtonen, og virker således som en kadence.

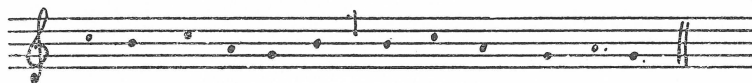
Melodierne til antifonerne, som er hentet fra Antifonale Romanum, hører overvejende til de enkle i den melodiske gruppe, og melismerne er sjældent mange eller lange. Tilrettelæggelsen af disse melodier til danske tekster er selvfølgelig en ganske anden opgave end tilrettelæggelsen af psalmoditionerne, idet det aldrig kan undgås, at melodien skal omkomponeres, toner skal tilsættes eller udelades, melismer skal opløses eller dannes. Dette må gøres med nøje iagttagelse af melodiens egenart, herunder især melodiens højdepunkt(er) og særlige betoning. Det siger sig selv, at det her er umuligt at give faste regler, men at der må skønnes ud fra en indlevelse i hele melodistoffet. Men et par eksempler kan anføres.

For nogle melodiers vedkommende foreligger der mange antifoner med forskellige tekster til samme melodi, som dog er varieret i de enkelte tilfælde, undertiden endda ret stærkt. Det gælder f. eks. antifonemelodien til ps. 122. Ved at sammenligne disse melodier vil man ofte let kunne finde en form, der kan bruges i det pågældende tilfælde, evt. ved at sammenstykke flere former. — Som eksempler, hvorved overførelsen kan iagttages skal iøvrigt anføres:

Antf. til ps. 31 (tone VIII)

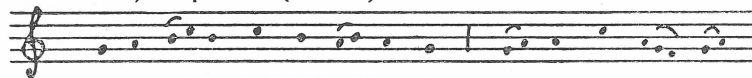

In tu-a justfi-ti-a li-be-ra me, Do-mi-ne.

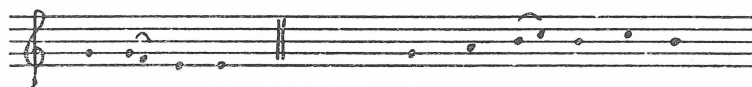

I din retfærdighed, udfri mig, o Herre.

Antf. til ps. 116 (tone III)

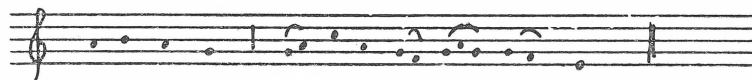

Vota me-a Do-mi-no reddam co-ram om-ni po-

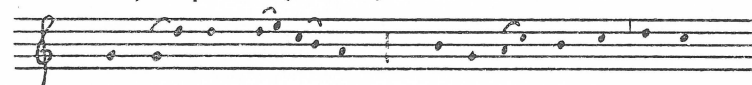
pu-lo e-jus.

Jeg vil indfri Herren

mine løfter i påsyn af alt hans folk.

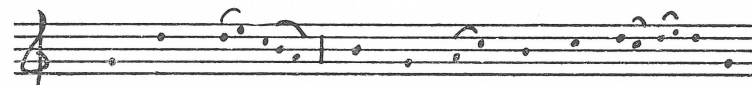
Antf. til ps. 117 (tone VII)

Lau-da-te Do-mi-num, quoni-am confirma-ta

est su-per nos mi-se-ri-cor-dia e-jus.

Lovsyng Herren! stor er hans miskundhed imod os

hans trofasthed varer evindelig.

Musikbilag nr. II

Hvilken anvendelse kan da disse bibelske psalmer få i vort gudstjenesteliv i dag? Man må her først huske på, at denne form for salmesang ikke har været øvet i ret mange år hos os, så nogen hastig dom skal man vist være varsom med at fælde. Indtil nu har den fortrinsvis været øvet i mindre kredse, såsom ved Oratoriets morgenandagter, ved dets præstekonventer, ved »De stille Dage«, som holdes af Sct. Ansgar Broderskab, enkelte steder ved skolers morgensang, m. m. Sådanne steder er der sikkert også, i hvert fald i begyndelsen, den bedste grobund for denne sang. Det er ikke uden betydning at lægge mærke til, at den her har været brugt også i den sammenhæng, hvori den oprindeligt hørte hjemme, nemlig i tidesangen. Psalmudien kommer afgjort bedst til sin ret i denne sammenhæng, hvor der ikke findes større eller bredere liturgisk eller musikalsk stof, der meget let kan fortrænge og kvæle den. Den, der vil se psalmodien i denne sammenhæng kan finde den i »Morgen og Aftensang« (Theologisk Oratoriums forlag, 1947). Men selvfølgelig er det ikke udelukket, at psalmodien også kan bruges ved andre gudstjenester eller ved kirkemusikaftener; kun bærer den ved hele sin enkelhed et sådant præg af gudstjenstlig sang, at den ikke lader sig bruge som kunstsang, selv om det også er en nydelse at høre den sunget smukt.

Det store problem ved dens udførelse er imidlertid, om det kan lade sig gøre at få en blot nogenlunde sangøvet menighed til at udføre den. Det skal indrømmes, at det er svært, og vanskeligheden er tydeligt nok den, at det her drejer sig om prosasang med vekslende rytme, betoning og melodiformer. Dog er det næppe så svært, som man straks tror. Øvelse gør også her mester. Og ligesom vore almindeligt brugte salmelodier gang på gang må øves og læres bedre, sådan må disse toner også. Man kan ikke forlange, at sangen skulle være at gå til straks og for alle.

Men noget andet er, at sagen også i nogen grad hænger sammen med spørgsmålet om anvendelsen af korsang ved gudstjenesten. Det er et meget stort spørgsmål, som efter min mening kræver en indgående og selvstændig behandling. Den gudstjenstlige korsang er jo nemlig hos os meget fortrængt og

opfattes af kirkegængere i almindelighed som noget, der ydes, for at de skal nyde den, og ikke som det oprindelig var, et bidrag til gudstjenestens lovsang og bøn. Korsangen bør atter få en virkelig liturgisk plads ved gudstjenesten, så at det føles som noget naturligt, at koret udfører de opgaver, som det nu engang ligger over de ikke sangøvede kirkegængeres evne at løse, og således at korsangen bliver et lige så fuldgyldigt udtryk for menighedens sang, som den, den tager i sin egen mund. Hvis denne sag kunne få en naturlig og god løsning, så ville også mange kirkemusikalske spørgsmål tage sig anderledes ud. Så kunne man virkelig lade menigheden nøjes med at tage de opgaver op, som den kan løse, og »nøjes« er her ikke anvendt i nogensomhelst odios betydning. Der er jo også i vore koralbøgers melodistof både melodier, som egner sig for folket og sådanne, som kun egner sig for særligt sangøvede. Og dette sidste stof kunne passende, sammen med meget andet tages i brug af koret. For den gregorianske sangs vedkommende er sagen noget lignende. Der er dele, der afgjort er folkelige og bør synges af hele menigheden. Der er andre dele, som mere egner sig som koropgaver, og dem skal man ikke prøve på at lægge alle i munden. Men derfor skulle der jo nok være en mulighed for at bruge også dette stof, nemlig hvor de bedst sangøvede i menigheden ville tage opgaven op og løse den, ikke bare på egne, men på hele menighedens vegne.

Gunnar Pedersen.

THOMAS LAUBS FØDESTED

Magister Povl Hamburger begynder sin bog om Thomas Laub således: »Kommer man ad Landevejen fra Nyborg til Svendborg, og drejer man kort før Rygård St. ad en Sidevej ind i Landet, befinder man sig efter få Min. Gang midt i en Landsby-Idyl af den Slags, hvor Tiden synes for længe siden at have besluttet ikke at gå videre«. Lad gå med det: der findes 2—3 smukke bindingsværkshuse langs med vejen; men også en solidt bygget grundmuret gård, en købmandsforretning (begge fra 1910) og en ny smuk skole (1925) lige o. f. kirken.

Magister Hamburger skriver videre: »Ved den ene Side af Vejen knejser den 700-årige Landsbykirke, ved den anden gemmer sig præstegården —«. Hertil bemærkes, at kirken og præstegården ligger ved samme side af vejen, syd for, hvilket da også fremgår af billedet foran i bogen; og magister Hamburger fortsætter: »Da Thomas Laub kom til Verden, var Familien hjemløs.« Det er ikke rigtigt. Thomas Laub er født i den gamle præstegård ^{5/12} 1852; men familien var hjemløs i sommeren 1854, da den gamle forfaldne præstegård blev nedbrudt, og en ny, altså den nuværende, blev bygget, hvilket fremgår af Gudme-Vinding provstis synsprotokol vedrørende præstegårde.

Pastor H. J. Laub og familie boede i sommeren 1854 hos en gårdmand. Gården ligger på samme sted endnu, lidt tilbage fra vejen mod Rygård.

En lille tilføjelse: Undertegnede har kendt to gamle mænd (født i Langå og boende der hele deres liv), som havde gået til præst hos pastor Laub; de talte begge med stor glæde om den tid og kunne stadfæste, hvad der står i Wibergs præste-

historie om pastor H. J. Laub: »En herlig mand« — ligesom de også med glæde mindedes fru Laub som meget godgørende over for småfolk.

Jeg slutter med at udtale, at jeg med stor interesse og glæde har læst P. Hamburgers bog om Thomas Laub; men jeg nedskriver dette, for at der i en eventuel ny udgave af bogen kan komme til at stå, at Thomas Laub er født i Langå præstegård.

Odense, 9/5 1949.

N. Chr. Sørensen.
(Lærer i Langå 1889—1935).

Til ovenstående vil jer gerne bemærke følgende. De oplysninger, jeg i min bog har bragt om Thomas Laubs fødested, har jeg naturligvis ikke selv fantaseret mig til. De bygger på meddelelser givet mig dels af Laubs nu afdøde søster fru Johanne Hansen dels af sognepræsten i Langå, hvem jeg i 1941 aflagde et besøg. Begge kilder stemmer overens deri, at familien var hjemløs ved Thomas Laubs fødsel, men medens fru Johanne Hansen mente, at det skyldtes, at den gamle præstegård på det tidspunkt var brændt, forklarede sognepræsten det således, at den var under ombygning. Hermed slog jeg mig da til tåls — folk på egnen måtte vel vide bedst besked. Kan det imidlertid dokumenteres, at nedrivningen af den gamle præstegård først er påbegyndt efter Laubs fødsel, forandrer det naturligvis sagen, og jeg takker for oplysningen.

Mit nævnte besøg i Langå har været mit eneste og var ganske kort. Når jeg, som jeg kan forstå, fejlagtigt har anbragt præstegården og kirken på hver sin side af vejen, beror det på en simpel erindringsforskydning. Det står dog stadig for mig, at jeg for at komme fra præstegården til kirken og kirkegården måtte over en vej, der så blot ikke har været den samme som den først omtalte.

Povl Hamburger.